

XXIII-G-2/4

MALA BIBLIOTEKA GODIŠNJAKA ZAŠTITE SPOMENIKA KULTURE HRVATSKE

Milan Kruhek

STARI GLINSKI GRADOVI I UTVRDE

ZAGREB 1987

Milan Kruhek

STARI GLINSKI GRADOVI I UTVRDE

ZAGREB 1987

Uređuje redakcija »Godišnjaka zaštite spomenika kulture Hrvatske«

Glavni i odgovorni urednik Vlado Ukrainčik
Lektor i korektor Tomislav Salopek
Grafička oprema i ovitak Miroslav Salopek
Prijevod na engleski Vilma Ožbolt

Nacrti Zorislav Horvat

Adresa uredništva Republički zavod za zaštitu spomenika kulture,
Zagreb, Ilica 44/I

Tiskanje omogućeno sredstvima RSIZ-e u oblasti kulture

Tisak: IKRO »Mladost« — OOUR Tiskara — Zagreb, Gundulićeva 24

Tiskanje završeno prosinca 1987.

U ovom tekstu autor donosi iscrpne informacije o starim feudalnim utverdama na ovom prostoru. Dokumentira njihovo povijesno značenje, gospodarsku i društvenu ulogu, njihov tipološki razvoj i pretvaranje u obrambene utvrde protiv turskih osvajanja u toku 16. stoljeća. Već u to vrijeme mnoge od njih definitivno propadaju, ali se grade i nove, na novim položajima koje određuju onodobne ratne prilike i strategija ratovanja. U tom kontekstu posebno iscrpno obrađuje prošlost Gline, te gradnju nove banske utvrde u prvoj polovici 18. st. na položaju i mjestu gdje se kasnije razvija današnji banijski grad Glina.

Područje današnje općine Glina pokriva središnji dio nekadašnje vojno-upravne jedinice I. banske ili glinske pukovnije.

Promatrajući povijesnu sliku toga prostora, uočavamo njegovu povezanost sa širim područjem između Une i Kupe, između Petrove i Zrinske gore. Temu ovog rada ipak geografski omeđujemo granicama današnje glinske općine, budući da je dio ove kulturno-povijesne problematike obrađen već u drugim radovima, a najmanje nam je poznata upravo na ovom prostoru.¹

Od vremena najstarijih povijesnih vijesti, od kraja 12. stoljeća i dalje, vidimo da je ovaj kraj bio naseljen i zarana razdijeljen kao feudalno leno svjetovnim velikaškim rodovima i crkvenim ustanovama. Uz stari rod Babonića, pa knezova Blagajskih, Frankopana i nižega plemstva, ovdje su, kao ni u jednom kraju u Hrvatskoj, svojim feudalnim gospodstvom dominirali zagrebačka Crkva i crkveni redovi templari, njihovi nasljednici ivanovci i cisterciti topuske opatije.²

S obzirom na staro ustrojstvo javne uprave, prije uređenja Zagrebačke županije u 13. stoljeću, ovo je područje spadalo pod upravu starih župa Dubice, Gore i Goričke. Najveći dio nekadašnje banske krajine i cijelo područje općine Glina spadalo je pod upravu župe Gorske u Gorama kod Petrinje.³

Početak 13. stoljeća osjeća se na ovom području i prisutnost kraljevske vlasti Anpadovića. Razvijaju se trgovi i varoši slobodnih ljudi: Petrinjaca, Pernjana, Blinjana, Bovičanaca, Bročinaca, plemića Sračičkih i Bornovečkih, plemenitih ljudi u trgu pod Bruvnom, Blagajskim kastrumom, slobodnjaka koji žive u varoši pod utverdama biskupske Hrastovice. Neki od njih stječu posebne slobode i položaj unutar feudalno uređenog društva toga vremena, kao npr. Stara Petrinja i Perna.

No već potkraj 13. st. raslojavanjem društvene strukture stanovništva te jačanjem pojedinih

Kratice izvora navedenih u bilješkama:

- CD — T. Smičiklas, Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae Slavoniae, sv. III, Zagreb, 1905; sv. IV, Zagreb, 1906; sv. V, Zagreb, 1907; sv. IX, Zagreb, 1911; sv. XII, Zagreb, 1914; sv. XIII, Zagreb, 1916.
SHKR — R. Lopašić, Spomenici Hrvatske krajine, sv. I, Zagreb, 1884; sv. II, Zagreb, 1885; sv. III, Zagreb, 1899.
HS — E. Laszowski, Habsburški spomenici kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije, I—III, Zagreb, 1894, 1916.
MHH — Thaloczy-Barabas, Monumenta Hungariae historica, Diplomataria, sv. 28, Codex diplomaticus comitum de Blagay, Budapest, 1897.
HSS — F. Šišić, Hrvatski saborski spisi, Zagreb, sv. I — 1912; sv. II — 1915; sv. III — 1916; sv. IV — 1917; sv. V — 1918.
ZHS — Zaključci Hrvatskog sabora, sv. I, Zagreb, 1958; sv. II, Zagreb, 1958; sv. IV, Zagreb, 1964.
ACA — Acta capituli antiqua — Stari Kaptolski spisi — Arhiv Hrvatske.

1. M. Kruhek, Stvaranje i utvrđivanje obrambene granice na Kupi u toku XVI i XVII stoljeća, Vojna krajina, Zagreb, 1984, str. 215—257.
R. Horvat, Borba Hrvata s Turcima za Petrinju, Petrinja, 1903.
Z. Horvat, Hrazthowycza, Vijesti muzealaca i konzervatora, XXI 1972, br. 1, Zagreb, 1972.
2. J. Adamček, Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV do kraja XVII stoljeća, Zagreb, 1980.
L. Dobronić, Topografija zemljišnih posjeda zagrebačkih biskupa prema izvorima XIII i XIV stoljeća, Rad JAZU, knj. 286, Zagreb, 1951.
L. Dobronić, Topografija zemljišnih posjeda Zagrebačkog kaptola prema izvorima XIII i XIV stoljeća, Rad JAZU, knj. 286, Zagreb, 1952.
L. Dobronić, Posjedi i sjedišta templara, ivanovaca i sepulkralaca u Hrvatskoj, Rad JAZU, knj. 406, Zagreb, 1984.
3. M. Brašnić, Župe u Hrvatskoj državi za narodne dinastije, Rad JAZU, knj. 25, Zagreb, 1873, str. 31—52.

1 Stari gradovi i utvrde na području glinske općine (crtež: inž. arh. Z. Horvat)

1 Old towns and fortifications in the Glin area (drawing by Z. Horvat)

feudalnih rodova i Crkve nestaju stare slobode plemićkih općina.⁴

U toj feudalizaciji područje stare gorske župe, zapadni dio današnjeg prostora glinske općine dolazi pod feudalnu vlast novoosnovanog cistercitskog samostana u Topuskom. Dio tog prostora istočno od Sračice ostaje u posjedu gorskih templara, dok je južni kraj glinske općine bio u posjedu knezova Blagajskih sa središtem u njihovom tvrdom gradu Bruvnu i kaštelu u Bojni. Područje oko Velikog i Malog Gradca u 14. st. u posjedu je Frankopana, koji ga potkraj 15. stoljeća poklanjaju Zagrebačkom kaptolu. Posjede reda gorskih templara naslijedit će red ivanovaca, a poslije njih zagrebačka Crkva. Isto se dogodilo s posjedima topuske opatije koja u 16. stoljeću nestaje pod udarima turskih osvajanja.

Pravni nasljednik njezinih posjeda postaje zagrebački biskup, koji će se na to pravo pozivati i kasnije, kada s tog prostora budu napokon istjerani Turci, u sukobu feudalnih i krajiških interesa u 17. i 18. st.

Upravo razne posjedovne promjene na ovim vlastelinstvima od 13. stoljeća dalje, pa rješavanja sukoba između vojnih vlasti i pretenzija nekadašnjeg plemstva toga područja, sačuvali su nam povijesne podatke, koji dokumentiraju postojanje i značenje starih tvrdih gradova i krajiških utvrda na prostoru koji danas obuhvaća glinska općina.

4. N. Klaić, Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku, Zagreb, 1974, str. 301–303.

Bruvno i Bojna

Na zapadnim obroncima Zrinske gore stajala su nekoć dva središta vlastelinskih posjeda knezova Babonića — Blagajskih: kastrum Bruvno s prostranim podgrađem i župnom crkvom i kaštel u Bojni.

Tvrđi grad Blagajskih u Bruvnu spominje se u mnogim dokumentima od 14. stoljeća. Postaje središte njihovih posjeda u Pounju i Zrinskoj gori, osobito nakon opasnosti koja je zaprijetila Pounju od turskih provala, već u drugoj polovici 15. st. Bruvno i Bojnu god 1327. spominje jedna isprava kojom Zagrebački kaptol utvrđuje neke posjedovne odnose prilikom kupoprodaje posjeda Vrhbuzeta kraj grada Bruvna. U opisivanju međa toga posjeda, kojem je osobno prisustvovao jedan od kanonika Zagrebačkog kaptola, spomenuta je i Bojna. U istom dokumentu nalazimo i spomen Sračice, i to ime sračičkog župnika Blaža, kao zastupnika stranaka koje kupuju spomenutu zemlju.⁵

Ovdje je Bruvno spomenuto samo kao »castrum«, dakle utvrđeni grad knezova Blagajskih, dok iz drugih izvora znamo da je pod feudalnom utvrdom bilo razvijeno veliko naselje, trg koji ima i svoju župnu crkvu. Upravo vijest koja nam osvjetljava organizaciju crkvenog života u Bruvnu nesumnjivo potvrđuje veličinu i značenje naselja podanika grada Bruvna. God. 1334. postoji u Bruvnu župna crkva sv. Nikole, a, osim župne crkve, i još jedna kapelica. Uz župnika, spominju se kasnije u Bruvnu još tri svećenika, što očito svjedoči da je Bruvno veće važno naselje toga područja. Na trgu pod feudalnim gradom održavali su se sajmovi. Dakle, tu se stječe trgovina i putovi koji sa šireg prostora vode do drugih većih i manjih središta u Pounju i Pokuplju.⁶

Jedan dokument iz god. 1388. osvjetljava te trgovačke veze Bruvna sa susjedstvom, ali i međususjedske odnose gospodara Bruvna, Blagajskih, i gospodara susjednog grada Zrina, pridošlica Šubića Bribirskih, od sada poznatijih pod nazivom knezovi Zrinski. Kaštelan grada Bruvna, neki Petar, sin Andrijin, s nadimkom Lees, uz znanje i, dakako, odobrenje kneza Stjepana Blagajskog, porobio je trgovce Sebastijana i Stanislava, podložnike grada Zrina, u vlasništvu kneza Pavla Zrinskog. Bilo je još takvih tužbi protiv samovoljnog ponašanja knezova Blagajskih prema knezovima Zrinskim i njihovima podanicima.⁷

Uz blagajski kastrum u Bruvnu vezan je još jedan vrlo važan povijesni izvor poznat pod nazivom »Urbar kneza Grgura Blagajskog«. Izdaje

ga knez Grgur Blagajski god. 1453. na zahtjev seoskih sudaca Franje iz Podtršća i Franje iz Čelvikovčana, koji su zahtijevali da im knez Grgur ispiše »pravde« i »zakoni« koji su i do sada određivali odnose između feudalnog gospodara i njegovih podložnika. U kratkom tekstu toga svojernog urbara nalazi se i odredba koja određuje obavezu kmetova da grade i popravljaju feudalni grad »... ošće kada je grad dilati odloživši zida i pokrivanja, ali hiž dilanja, dlžni su po 2 težaka slatki k gospoćkom meštru, dokla se obaidu oko lo, a kada se obaidu, tada e vladavie dložno dilati, a kada se vladanie obaide, tada su nam opet dlžni početi po 2 težaka pošilati ...«⁸

Možda je ta odredba o obavezi kmetske tlake pri gradnji grada bila posebno istaknuta i zbog toga što se u to vrijeme više radilo na gradnji kastruma u Bruvnu. U svakom slučaju, sigurno je da je na ovako velikom stambenom i fortifikacijskom kompleksu starog Blagajskog kastruma u Bruvnu uvijek bilo nekakvih popravaka, nadograđivanja i gradnje. Napokon, to je već vrijeme kada se i u ovim prekounskim krajevima sve više osjećala opasnost od turske sile.

Posljednji gospodar Bruvna, Franjo Blagajski, najčešće je boravio upravo u svojem gradu Bruvnu. Tu je ispisao više do danas sačuvanih pisama i dokumenata, prije negoli je, pritisnut turskom silom, napustio svoju djedovsku baštinu u Pounju.⁹ God. 1560. Franjo Blagajski predaje svoje gradove Bruvno i Bojnu hrvatskom banu Petru Erdödyju uz simboličan zalog od 2 500 forinti, ali s ugovornom klauzulom da će mu ban vratiti njegove gradove i posjede kada bude suzbijen neprijatelj i kada ti krajevi opet budu slobodni i mirni.¹⁰

5. CD. IX, str. 325–326, »... idem Gemzina quamdam possessionem suam hereditariam Vrhbulzete vocatam, prope predictum castrum Brumen existantem... ad aliam viam publicam, que tendit ad Brumen versus Boynam...«

6. R. Lopašić, Hrvatski urbari, MHJSM, vol. V, Zagreb, 1894, str. 14. J. Butorac, Popis župa zagrebačke biskupije od godine 1334. Kulturno povijesni zbornik Zagrebačke nadbiskupije, Zagreb, 1944, str. 415.

7. R. Lopašić, Hrvatski urbari, cit. dj., str. 14. Thaloczy-Barabas, Codex diplomaticus comitum de Blagay, MHH, knj. 28, str. 190–191, Budapest, 1897.

8. R. Lopašić, Hrvatski urbari, cit. dj., str. 19.

9. Thaloczy-Barabas, cit. dj., str. 438, 507–508. Thaloczy-Ludwig, Die Geschichte der Grafen von Blagay, Wien, 1898.

10. R. Lopašić, Hrvatski urbari, cit. dj., str. 15. Iz tog ugovora utanačenog pred Zagrebačkim kaptolom znamo da su posjed grada Bruvna već u to doba poharali Turci. Prekinut je razvoj gradskog trga pod zidinama feudalnog kastruma, nestalo je crkvene organizacije. Normalan povijesni tok razvoja prekinut je za više od dva stoljeća.

2 Bruvno (Brubno), položaj starog grada Blagajskih (G.) i »crkvine« (C.), nekadašnje župne crkve sv. Nikole (foto: M. Kruhek)

2 Bruvno (Brubno), situation of the old town and the then parochial St. Nicholas Church (Photo by M. Kruhek)

Zbog tog zaloga Bruvna i Bojne došlo je kasnije do nekakva spora između Franje Blagajskog i Erdödyja. Lenković u svojem izvještaju o utvrdama koje bi trebale nositi obranu protiv Turaka još god. 1563. kaže da je Bruvno blagajski grad. U njemu je tada bilo samo 14 stražara carske vojske, što je, sasvim sigurno, za tako veliki grad i na položaju kakvu je bio ovaj kastrum, bila tek simbolična obrana. Lenković traži da se u Bruvno smjesti još 36 vojnika stalne gradske posade.¹¹

Međutim, Bruvno se nije dugo održalo. Ne znamo koliko ga je vojnika i dalje branilo, no taj je stari tvrđi grad pao u turske ruke u velikoj turskoj ofenzivi, vjerojatno 1577. god. kada Turci osvajaju cijelo područje Zrinske gore.¹²

Drugo središte Blagajskih posjeda na ovom području bio je kaštel u Bojni, nedaleko, jugozapadno od Bruvna. Taj dio posjeda Blagajski su kupili god. 1266. i tako povećali svoje zemlje okupljene oko feudalne uprave u Bruvnu.¹³ Iz tog vremena nemamo još spomena samog kašela. Vjerojatno ga grade sami Blagajski, i to kasnije, negdje u 14. stoljeću. God. 1334. Bojna je spomenuta kao župno središte, sa župnom crkvom Svih Svetih¹⁴,

dakle, kao važnije mjesto na tom području. Blagajski kaštel u Bojni ne spominje nam ni izvor iz god. 1380, koji opisuje posjed Male Bojne.¹⁵

11. R. Lopašić, SHKR, III, str. 428.

12. Godine 1577. Turci osvajaju mnoge stare utvrde, feudalna središta posjeda, trgove građana i kmetska naselja u Pounju, na području Zrinske gore, sve do Gline. Mnoge utvrde padaju u turske ruke i bez većeg otpora jer se narod razbježao, odselio u mirnije krajeve ili je bio odveden u ropstvo. Propala je privreda, osiromašilo je i plemstvo, a pomoć koja je imala doći izvana bila je uvijek preslaba, nedovoljna za obranu široke fronte protiv brojnijeg i jačeg neprijatelja. U toj ofenzivi dospio je pod tursku vlast i stari kastrum Blagajskih, Bruvno; tek nije sigurno jesu li ga Turci odmah zaposjeli svojom vojnom posadom. Usp. Vj. Klaić, Povijest Hrvata, knj. 5, Zagreb, 1975, str. 412—413.

13. Thaloczy-Barabas, cit. dj., str. 17. Čini se da je godine 1284. Bojna spomenuta samo kao zemlja, posjed koji je tada pod upravom vlastelinstva u Bruvnu. »... seu cometaneas terras nomine Cresnenie, Boina, Bulzeta et eiusdem terre Pelana...«, o. c., str. 48—49.

14. J. Butorac, Popis župa, cit. dj., str. 515. »Item ecclesia omnium sanctorum de Boyna«.

15. MHH, 28, str. 167—168, 169—170. Tu je Bojna spomenuta kao naselje. Ona je već god. 1334. župno središte, sa župnom crkvom i župnikom, što znači veće i važnije naselje. God. 1380. tekst isprave od 18. listopada govori nam, doduše, opet izričito samo o posjedu, ali, opisujući međe posjeda, govori o javnom putu koji vodi »de Cresych ad Boynam« gdje se završava razgraničavanje posjeda. Put uvijek vodi u neko naselje, ovdje od Krešića do Bojne. Možda već tada uz naselje postoji i feudalni kaštel.

3 Ostaci grada Bruvna, južni dio gradskih bedema (foto: M. Kruhek)

3 Remains of the Bruvno town, southern walls (photo by M. Kruhek)

Tek god. 1504, u nabranjanju svih blagajskih gradova i kaštela toga područja, nalazimo među njima i kaštel u Bojni.¹⁶

Otad, pa sve dok Turci ne osvoje taj kaštel, Bojna nam je više puta spomenuta kao utvrda manje strateške važnosti od Bruvna, kako nam to spominje i jedna isprava iz 1507. god.¹⁷ Ipak, nakon što Blagajski napuštaju obranu Bojne, preuzima je krajiška granična obrana. S njom računa i Ivan Lenković sastavljajući svojevrstan strateški katalog graničnih utvrda god. 1563. Tada je u toj utvrđi straža od 14 carskih vojnika, a Lenković smatra da bi posadu trebalo pojačati s još 20 vojnika, pješaka i znatnijim brojem konjanika¹⁸, koji bi, vjerojatno i prije svega, obavljali službu dojave o turskim kretanjima i ratnim planovima.

Hrvatski je sabor i prije Lenkovićeva obilaska graničnih utvrda računao s obranom Bojne. U ožujku 1560. na saborskom zasjedanju održanom u Zagrebu donesena je odluka da, među ostalim graničnim utvrdama treba utvrditi i Bojnu. Za taj su posao određeni podložnici vlastelinstava preko Kupe, koji moraju doći u Bojnu, jedni s alatom, a drugi s kolima za prijevoz materijala,

i ostati tu na poslu deset dana.¹⁹ God. 1562. Bojna je ponovno spomenuta u zaključcima Hrvatskog sabora, i to posebno kao jedna od utvrda čija je zadaća u prvome redu da stražari na graniči i obavlja službu dojave u pozadinu obrambene granice, kako bi se na vrijeme, u slučaju turskog prodora, narod mogao skloniti u utvrde i pripremiti za obranu.²⁰

Ovakva ocjena položaja Bojne nije slučajna jer je ta utvrda Blagajskih zaista bila na takvu mjestu da je bila važna spona između Pounja i porječja rijeke Gline i Pokuplja. Upravo zbog toga Lenković i predviđa upravo za Bojnu, uz poja-

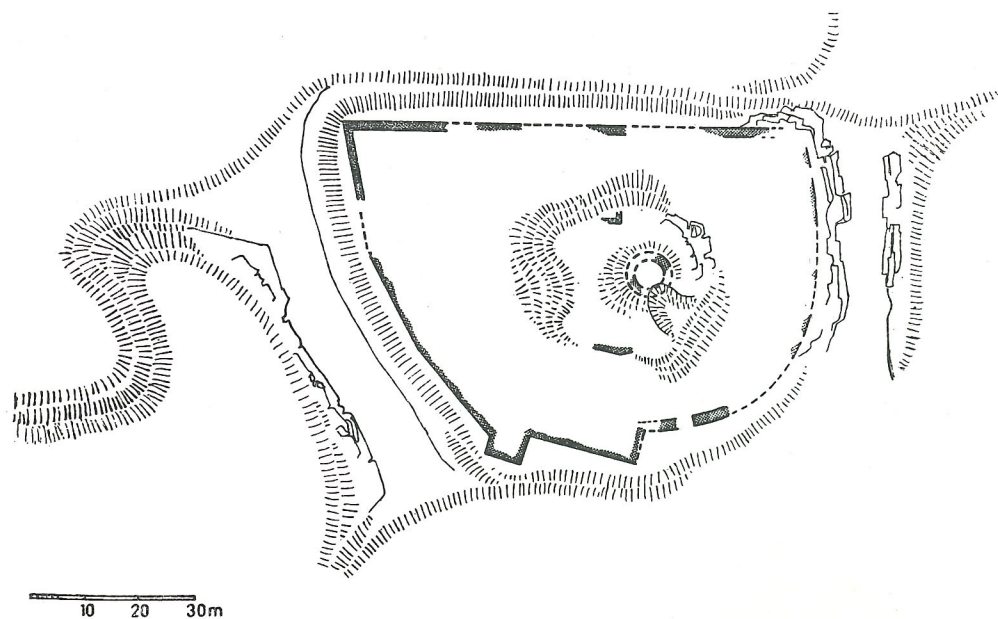
16. MHH, 28, str. 441—442. »Nos Emericus de Peren... in castris Blaga, Bruman, Ostrosacz et Thoron, nec non castellis Boyna, Othok, Bussevich vocatis simul cum oppidis, villis et possessionibus ad eadem castra et castella pertinentibus...«

17. MHS, str. 28, str. 441—442, 444—445, 446—447.

18. R. Lopašić, SHKR, III, str. 428.

19. F. Šišić, HSS, III, str. 67. »Alia autem universa cucntorum dominorum et nobilium Croatarum bona ultra Koppam existentia, deputata sunt ad munitionem arcis Boyna...«

20. Isti izvor, str. 86. »...nec non certa loca speculatoribus et excubiis apta in Croatia, Verowytych, Repych, Hrezno, Topolzka, W o y n a, Hraztowicza et plura alia castella...«

4 Bruvno, skica tlocrta prema današnjim ostacima grada (snimio i izradio inž. arh. Z. Horvat)

4 Bruvno, groundplan prepared according to the present remains (by Z. Horvat)

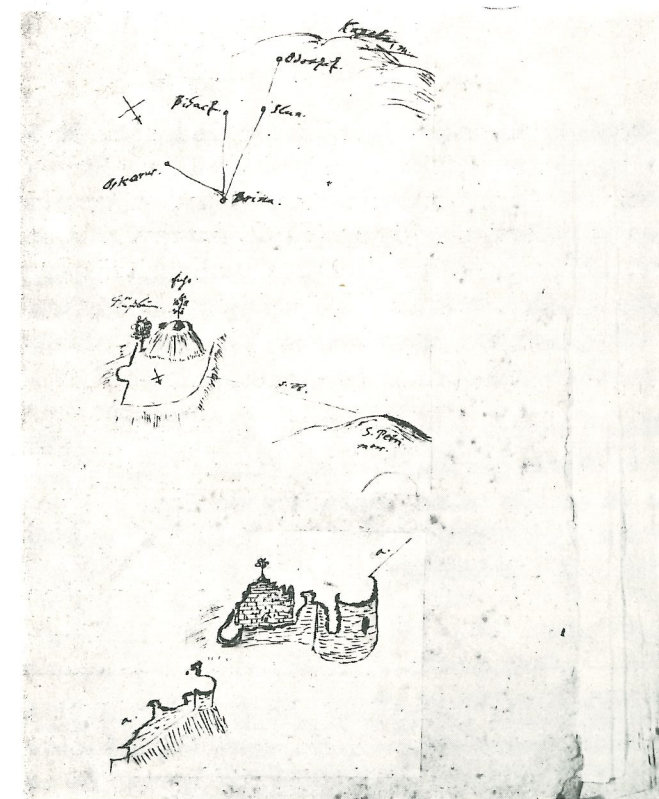
čanje stalne posade, kako on to doslovce kaže, i znatan, dobar broj konjanika, »und eine guete anzal pferdt«.

Bojnu su Turci osvojili u rujnu 1576. ili 1577. god.²¹ Ona nam je još samo jednom spomenuta u povijesnim izvorima, i to tek kao zapuštena ruševina. Bilo je to prilikom obavljanja poslova razgraničavanja turske carevine od zemalja austrijskog cara u Hrvatskoj, i to pri utvrđivanju suhe međe prema načelima utvrđenim mirom u Sremskim Karlovcima 1699. god.²² Kada je komisija za razgraničenje s grofom L. F. Marsilijem na čelu stigla do Bojne, tamošnje je stanovništvo bilo podijeljeno. Jedni i drugi tvrdili su da je Bojna njihova, tj. da pripada turskoj Bosni, odnosno Hrvatskoj. Spor je konačno riješen tako što je stari kaštel do temelja bio porušen. Ostavljena je samo jedna njegova kula koju su napunili zemljom i kamenom i označili je kao trideset i osmi granični znak koji je označavao graničnu među između dviju carevina.²³

21. Bojnu su Turci osvojili najvjerojatnije 1577, iste godine kada i Bruvno, premda znamo da i godinu prije napadaju kaštele i gradove na tom prostoru, pa neki izvori govore da su Bojnu Turci razorili već 1576, kada i Podzvizd, Kladušu i Sračicu. R. Lopašić, SHKR, I, str. 25.

22. E. Kovačević, Granice bosanskog pašaluka prema Austriji i Mletačkoj republici po odredbama karlovačkog mira, Sarajevo, 1973, str. 91–92.

23. Komisiju za razgraničavanje predvodi L. F. Marsili. Taj njegov rad dokumentiran je obilnom povijesnom građom sačuvanom u njegovoj ostavštini, danas u Univerzitetskoj knjižnici u Bologni, njegovu rodnom gradu. Na jednoj skici nacrtao nam je i ruševnu kulu Bojne i dio već zapuštenog kaštela, jedini poznati

5 Bojna, situacija topografskog položaja i skica ostataka već ruševnog kaštela. L. F. Marsili, Biblioteca universitaria, Bologna, Cod. 66.

5 Bojna, topographic site and a drawing of the castle ruins. L. F. Marsili, Biblioteca universitaria, Bologna, Cod. 66.

Bojna i Bruvno, oba stara blagajska tvrda grada, odavna su izgubili svoje povijesno značenje. Malo je od njih preostalo do danas. Od Bojne danas nema ni traga. Uočljiva je tek njezina lokacija i još uvijek živa tradicija u svijesti tamošnjeg stanovništva o utvrdi nad kojom su se nekada vijorile zastave dviju carevina: Turske i Austrije. Bruvno nam se bolje sačuvalo. Od starog trga nema ništa, ali su prepoznatljivi tragovi stare crkve, možda još temelji stare župne crkve sv. Nikole iz 14. stoljeća. Tu lokaciju podno ruševina starog kastruma narod i danas nazivlje »crkvinom«. Ostaci kastruma prekrili su čitavu, višu glavicu brijega koja je dominirala nad prostorom trga i župnog mjesta, današnje Crkvine. Tvrdi je grad Blagajskih bio nepravilna tlocrta. Tri su strane polukružno pratile strminu brijega, dok je ona sa sjeverne strane gotovo u ravnoj crti zatvarala obrambeni zidni plašt kastruma. Usred grada uzdizala se obrambena kula kružnog tlocrta, čiji se temelji i danas vide. U grad se ulazilo sa zapadne strane, a ulaz je čuvala četverouglasta polukula vanjskoga obrambenog zida. Unutrašnjost grada sva je u ruševinama, obrasla vegetacijom i teško je bez čišćenja i otkopavanja rekonstruirati arhitekturu nutarnjeg prostora. Imponira ipak usčuvanost pojedinih dijelova vanjskog obrambenog zida, ponegdje i do 4 metra visine i pravilno uslojavanje zida građenog od lijepoga pritesanog kamena. No tek veća arheološka akcija čišćenja i sondažnog iskopavanja omogućila bi nam potpuniju arhitektonsku sliku ovog objekta, a možda bi nam dala i drugih elemenata za rekonstrukciju povijesnog življenja unutar njegovih obrambenih bedema.²⁴

Veliki (srednji) i Mali (gornji) Gradac

U posjedu Babonića, prije njihova sukoba s kraljevima Napuljskog dvora Karlom i Ludvikom (1322. i 1345. god.), bio je na ovom području još jedan posjed, današnjeg Srednjeg ili Velikog Gradca. Iz tog vremena nema spomena kakvoj utvrdi.

Prvi spomen kaštela u V. Gradcu vezan je tek uz njegove nove vlasnike. Kada se Doroteja Blagajska udala za Martina Frankopana, donijela mu je u posjed, kao miraz, staru Petrinju i posjede Velikog Gradca.²⁵ Veliki ili Srednji Gradac nije dugo ostao u posjedu Frankopana. Darovnicom od 13. ožujka 1479. Martin Frankopan ga, ispravom pisanom u Novom Vinodolskom, poklanja Zagrebačkom kaptolu.²⁶

Tom je darovnicom Kaptol proširio svoje posjede na kojima, uz utvrd u Staroj Petrinji i Srednjem (Velikom) Gradcu gradi i utvrd u Malom Gradcu, vjerojatno negdje potkraj 15. ili početkom 16. st. Te su utvrde imale braniti kaptolske posjede i kmetove od turskih napada koji u to doba sve češće prelaze Unu. Već 1530. piše ban Ivan Karlović kapetanu Ivanu Katzianeru iz Todorova (Novoga) o prodoru Turaka koji se kreću između Save i Kupe i »...idu kuda hoće, a ne da ih mi natjeramo kuda bismo htjeli... a danas smo doznali da opet Turci upadaju u ovaj kraj, pa će ili na naš posjed ili prema Gradcu, kaptolskim utvrdama«.²⁷ No te kaptolske utvrde nisu stradale od Turaka, nego prije i više u sukobu knezova Zrinskih sa zagrebačkom Crkvom u otvorenom ratu koji traje od 1539. do 1542. godine. Utvrda u staroj Petrinji toliko je bila oštećena da ju je Kaptol dao do kraja porušiti. To je nakanio učiniti i s utvrdom u Malom Gradcu, ali je to zapriječio nadvojvoda Maksimilijan svojim pismom od 29. travnja 1543. Utvrd u Srednjem Gradcu obranio je i od Zrinskih i turskih napada kaptolski kaštelan Klement.²⁸

Kaptol je nakon toga ipak uspio popraviti te utvrde jer se one kasnije spominju u borbama s Turcima. U nabranjanju kaptolskih utvrda s kojima računa granična obrana god. 1552. spomenuta su i oba Gradca.²⁹ Godine 1563. u Srednjem Gradcu nalazi se posada od 32 vojnika. U istom izvještaju Lenković napominje da je Kaptol napustio obranu Malog Gradca i da ga je, u mjesecu rujnu, dao popaliti, ali budući da ta utvrda nije do kraja razorena, sada je zapravo samo opas-

slikovni prikaz te stare utvrde. Tu je, kao i uvijek u njegovim topografskim bilješkama, i skica položaja Bojne s obzirom na susjedne utvrde. Zbirka Marsili, Bologna, Cod. 66, str. 66.

24. Snimanje objekta na terenu obavio je inž. arh. Zorislav Horvat u suradnji s autorom ovog rada. Inž. Z. Horvat načinio je na temelju toga tlocrtnu skicu starog kastruma, koja se nalazi u slikovnom prilogu.

25. B. A. Krčelić, Notitiae praeliminares, str. 270–271. Krčelić, doduše, spominje da se Doroteja Blagajska udala godine 1448. za Martina Frankopana i donjela mu u miraz neke stare blagajske posjede i gradove, ali Gradac tu izričito ne spominje, premda je vjerojatno i taj kraj nekada bio u posjedu Blagajskih, u pripadnosti grada Bruvna. U svakom slučaju Kaptol dolazi u posjed Gradca tek darovnicom Frankopana.

26. B. A. Krčelić, Historiarum cathedralis ecclesiae Zagradiensis, T. I, str. 187–188.

27. E. Laszowski, MH, I, str. 410. »... iterum Thurce veniunt ad has partes, ad dominium nostrum aut versus Gradecz, arces. canonicales...«

28. B. A. Krčelić, Historiarum, cit. dj., str. 220. Zanimljivo da Krčelić uz »arcem Gradecz« spominje i »Pusztu Gradecz« i »Borniveiz« (Bornovac, Brnjeuška).

29. U nabranjanju utvrda koje Kaptol uzdržava ili se brinuo za njihovu obranu, a sada to više ne može, pa traži pomoć preko kraljevskih poslanika od kralja, spomenuta su i oba Gradca R. Lopašić, SHKR, III, str. 417.

6 Veliki (Srednji) Gradac, pogled na položaj sa zapadne strane (foto: M. Kruhek)

6 Veliki (Srednji) Gradac, view of the western side (photo by M. Kruhek)

nost da je ne zaposjednu i ne poprave Turci. Treba je zato do kraja porušiti.³⁰ Utvrda je u Malom Gradcu čini se, ipak zapuštena i napuštena, a utvrda u Srednjem ili Velikom Gradcu ostala je i dalje u sastavu granične obrane, pod zapovjedništvom Hrastovičke kapetanije.

God. 1579. u Srednjem ili Velikom Gradcu nalazi se vojna posada od 50 haramija. Za njihovo uzdržavanje krajiška ratna blagajna isplaćuje mjesečni trošak od 192 forinte.³¹ Godine 1584. napuštena je i obrana Srednjeg Gradca. Budući da se više nije mogla braniti, razorena je istodobno kada i donja utvrda u Hrastovici. Te je novosti Gradačkom ratnom vijeću javio iz Karlovca J. Thurn u svojem pismu od 6. travnja.³²

Srednji i Mali Gradac spomenuti su opet tek potkraj 17. stoljeća, god. 1696, ali samo kao nekadašnji kaptolski posjedi. I jedna i druga utvrda već su odavna bile zaboravljene i napuštene.³³

Kakve su bile utvrde u Malom i Srednjem Gradcu? O utvrdi u Malom Gradcu nije nam sačuvan nikakav opis, nikakav crtež. O njegovu izgledu i veličini možemo dobiti tek približnu sliku prema sačuvanim ostacima njegovih temelja. Čini

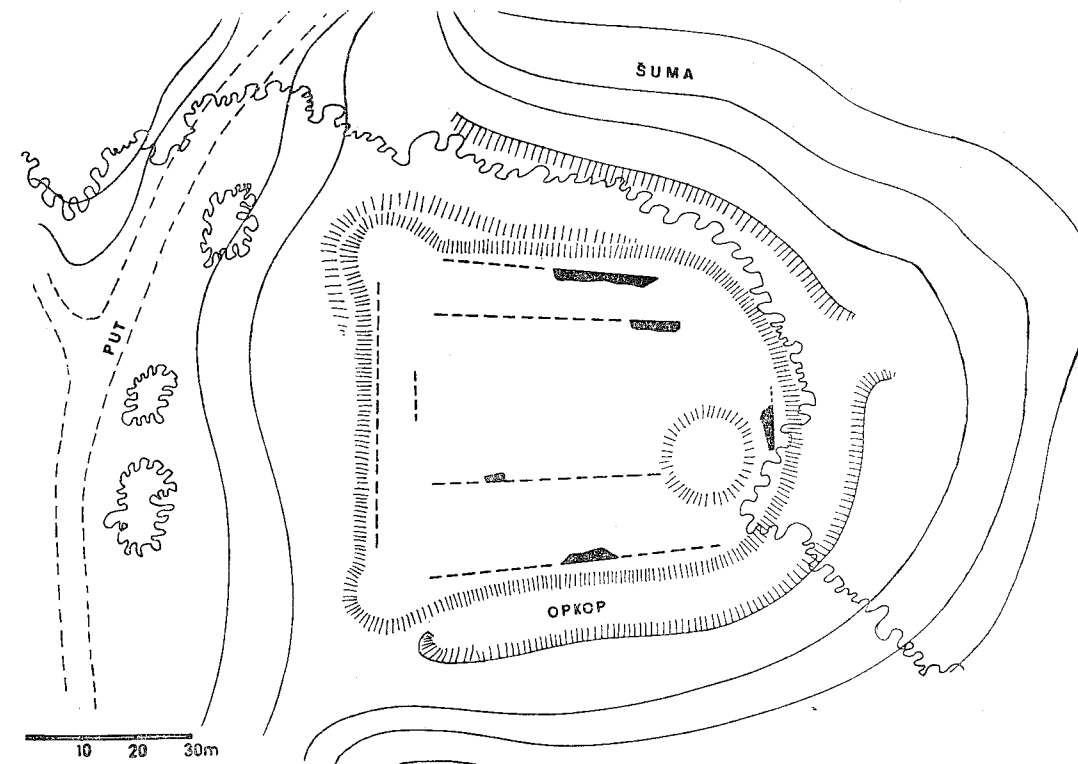
se da je u tlocrtu ta utvrda bila uobičajena, jednostavna oblika, s osjećajem za renesansnu pravilnost geometrijski čistih linija: pravokutnik s polukružnim ugaonim kulama i vjerojatno središnjom branič-kulom. Bio je u tome sličan renesansnom kaštelu što ga grade Zrinski u Gvozdanskom, no skromnijih dimenzija. Iako na tjemenu brijega, jugoistočno od dananšjeg zaseoka Krkovići, preko potoka Bručine, na katastarskoj čestici vlasnika Pavla Krkovića, ta se utvrda nije prilagodila terenu, već je na neki način teren prilagodila sebi, u čemu se također ogleda duh renesansnog graditeljstva. Prema sačuvanim tragovima, ovaj je, po svojem tipu, renesansni kaštel u temeljima bio građen od kamena lomljenca s pritesanim vanjskim licem. Je li cijela utvrda bila zidana ili nadograđena od drveta, o tome

30. Isto djelo, str. 427, Lenković »Schloss Ober-Gradacz, auch den capitel v. Agramb zugehörig. Ist 5 erschienen septembris durch die capitlhern ausprendt, aber nicht zerschlaift zur grossen gefährlichkeit. Wäre abzureissen«.

31. R. Lopašić, SHKR, I, str. 90.

32. Isto djelo, str. 131.

33. R. Lopašić, SHKR, III, str. 27–28.

7 Mali (Gornji) Gradac, skica tlocrta prema sačuvanim ostacima, snimio i izradio inž. arh. Z. Horvat

7 Mali (Gornji) Gradac, groundplan prepared according to preserved remains (by Z. Horvat)

nemamo pravih vijesti. Narod i danas položaj i ostatke ove kaptolske utvrde naziva »Mala gradina«, što, dakako, asocira na naziv Mali Gradac, ili u izvorima često spomenut imenom Gornji Gradac.³⁴

Veliki nam je Gradac kao utvrda bolje poznat. Izgled te kaptolske utvrde (rukopis M. A. Weissa) prikazuje crtež iz sredine 17. stoljeća, sačuvan u Austrijskoj nacionalnoj knjižnici. Tipološki je i ovo poznati oblik. Ponavlja se u različitim varijantama na cijelom području koje je trebalo braniti od turskih napada, od Une do Save i Kupe, jednako kao i na prostoru od Zrmanje do gornjeg toka rijeke Kupe: visoka branič-kula koja nas povezuje s prijašnjim, viteškim vremenima, ograđena zidom koji zatvara širi branjeni prostor, kao zbjeg za okolno stanovništvo. Visoka, šesterostrana kula osvojena je na istočnoj strani padine brijega, a njegovu jugozapadnu kosinu zatvara obrambeni zid u tlocrtu nepravilna četverokuta. Zidovi su ojačani kružnim polukulama i četverokutnom manjom kulom na jugoistočnoj strani.

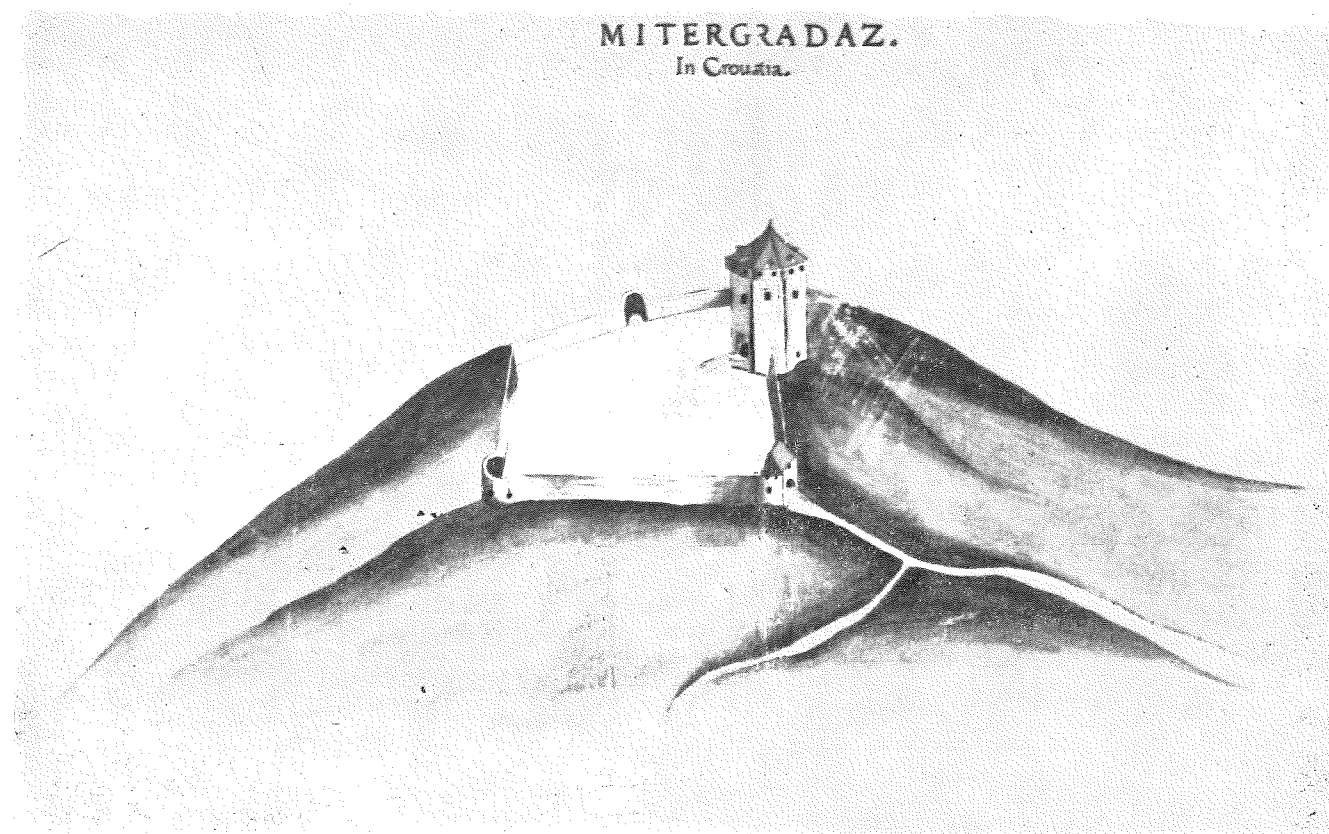
Glavna obrambena kula u koju se ulazilo preko drvene rampe s dvorišnog prostora, jer su ulazna vrata nešto viša od razine tla, imala je veće

otvore za obranu vatrenim oružjem, i to u dva reda: nešto više iznad visine drugog kata i ispod samog potkrovlja kule. Slična je situacija s čeverougaonom zidnom kulom, dok je polukula na jugozapadnom uglu obrambenog zida imala tipične kruškolike puškarnice.³⁵

Ostaje otvorenim pitanje datacije ovog crteža. U vrijeme u koje je datiran njegov nastanak, utvrda Srednjeg Gradca na ničijem je području, više pod kontrolom Turaka iz Zrina i Gvozdanskog negoli krajiških posada u kupskim utvrdama. Isti je slučaj s nekim drugim crtežima i planovima u ovom rukopisu (Zrin, Drežnik, Bihać...). Poznati izvori iz tog vremena više i ne spominju Gradac kao utvrdu. O toj se utvrdi više ne govori ni nakon protjerivanja Turaka s ovog područja, što bi značilo da je u toku 17. st. posve zapuštena, napuštena i propala. Sam je crtež rađen možda prema nekom predlošku iz

34. Tlocrtu skicu ove utvrde snimio i izradio inž. arh. Z. Horvat, prilikom istraživanja utvrda Banske krajine zajedno s autorom ovog rada u travnju 1978.

35. Austrijska nacionalna biblioteka, Beč, rkp. br. 8609, str. 82. Festungen in Ungarn, Kroatien und Slavonien, deutsch, 87 ff. Pap. 548 × 410, zahlreiche farbige Pläne, Wien, um 1660.

8 Veliki (Srednji) Gradac, crtež iz rukopisa Cod. 8609, Austrijska nacionalna biblioteka, Festungen in Ungarn, Kroatien, Slavonien, 87 ff. 548 à 410, s. 82, Wien, oko 1660. god.

8 Veliki (Srednji) Gradac, a drawing from a manuscript, Cod. 8609, The Austrian National Library, Festungen in Ungarn, Kroatien, Slavonien, 87 ff. 548 x 410, p. 82, Vienna, round 1660.

prijašnjeg vremena, ili je pak datacija cijeloga ovog rukopisa okvirno pogrešno naznačena.

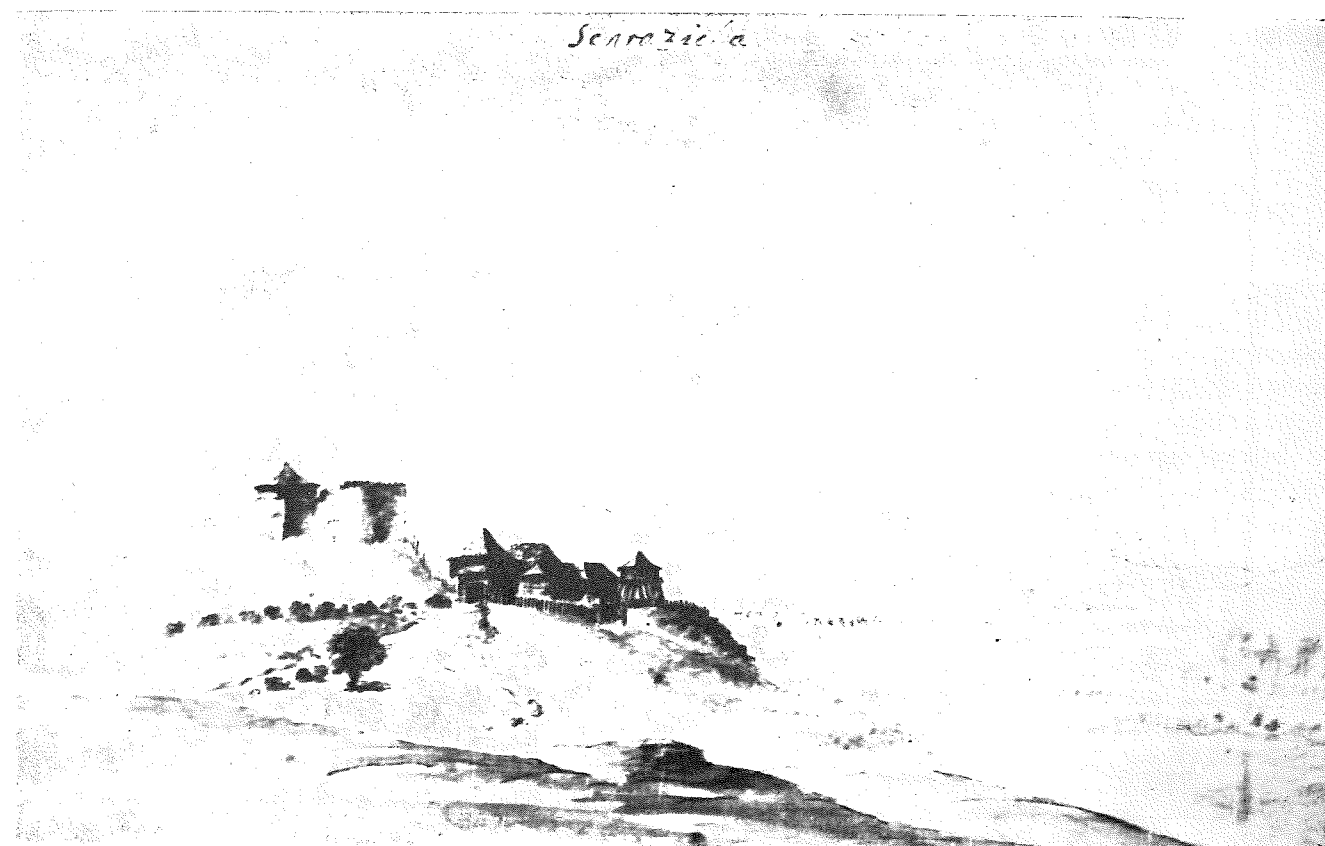
Ipak, istražujući danas položaj ove utvrde, ne možemo se oteti dojmu da je ona pravilno postavljena i da nam sačuvani crtež prikazuje zaista pravu sliku te utvrde u 16. stoljeću. Na istočnoj strani ovog zaravanka koji se koso spušta prema jugozapadnoj strani, da bi se potom strmo obrušio u dosta duboki jarak kojim teče potok Bručina, nalaze se ostaci stare kule. Ostaci su neznatni i nemoguće je iz njih razaznati i utvrditi tlocrt temelja ove građevine. Prema konfiguraciji terena, uz njegove rubove osjeća se linija nekadašnjeg obrambenog zida. To je, na žalost, ujedno i sve što je danas moguće utvrditi na položaju ove kaptolske utvrde. Vjerojatno bi iskopavanje otkrilo, bar dijelom sačuvane temelje njezinih obrambenih zidova i kula. Dotle, možemo se osloniti na prikaz utvrde u V. Gradcu u spomenutom rukopisu.

Sračica

Uza spomenute stare feudalne gradove i utvrde Bruvno, Bojnu te dva Gradca, na ovom je pod-

ručju, još bliže današnjoj Glini, bila još jedna vrlo stara utvrda, do turskih vremena područno središte feudalne uprave, potom pak obrambena utvrda i sjedište kapetana glinske kapetanije. To je tvrdi grad Sračica, čiji su ostaci i danas kod Maje, na zaravni brijega koji se strmo ruši u korito istoimenog potoka.

Posjed toga starog feudalnog središta pripadao je prostranom području gospodarstva topuskog samostana. Je li Sračica kao utvrda pripadala starim Glinjanima, kao u susjedstvu Blinja Blinjanima, Perna Pernjanima ili Petrinja starim Petrinjacima, za to, na žalost, nemamo nikakvih povijesnih vijesti. Ne znamo točno tko je i kada sagradio ovu utvrdu oko koje se razvio i manji trg gradskih slugu i podložnika topuske opatiije. Ostaje činjenica da je njezin položaj upravo idealno mjesto za kontrolu ravnice koja se s ruba ovoga, gorskog područja pružala preko Gline do Petrove gore, Kupe i Save. Je li tu, pod Sračicom ili negdje u njezinoj blizini, nastalo i prvo naselje Glinjana, koje se kasnije okuplja oko novosagrađene krajiške utvrde, sjevernije, u samom lijevku sutoka rječice Maje i Gline? Ni o tome poznati izvori ništa ne govore. U svakom

9 Sračica, M. A. Weiss, Vorstellung und kurze Beschreibung des defensionstandt deren Kroatischen Frontier, Graz, 23. siječnja 1729, Austrijska nacionalna biblioteka, Cod. 8655

9 Sračica, M. A. Weiss, Vorstellung und kurze Beschreibung des defensionstandt deren Kroatischen Frontier, Graz, January 23, 1729, Austrian Library, Cod. 8655

slučaju, Sračica je zajedno sa svojom utvrdom na lijevoj obali Maje, najstarije poznato mjesto između nekadašnje stare Petrinje i cistercitskog samostana u Topuskom.

Prvi povijesni dokument koji nam čuva spomen Sračice pisan je god. 1327. U njemu je spomenut samo svećenik, župnik crkve Bl. Djevice Marije u Sračici, neki Blaž. Taj Blaž zastupa u kupoprodajnom ugovoru sinove kneza Stjepana, Pavla i Ivana, u ispravi koju smo već naveli pri spominjanju staroga Bruvna.³⁶ Nedugo poslije toga crkvu blažene djevice Marije u Sračici spominje nam i poznati popis župa Zagrebačke biskupije načinjen god. 1334.³⁷

Još su zanimljiviji podaci koje nam donose dvije isprave iz godine 1361. Prva potvrđuje posjedovne međe između zemalja topuske opatiije i tamošnjih plemića, dakle slobodnih ljudi koji možda pripadaju sračičkoj župi. Tu je opet zastupnik sklopljenog ugovora i utvrđenih međusobnih obaveza, tadašnji župnik u Sračici, svećenik Martin.³⁸

Istoga dana, pred istim opunovlaštenim javnim bilježništvom, Zagrebačkim kaptolom, opat to-

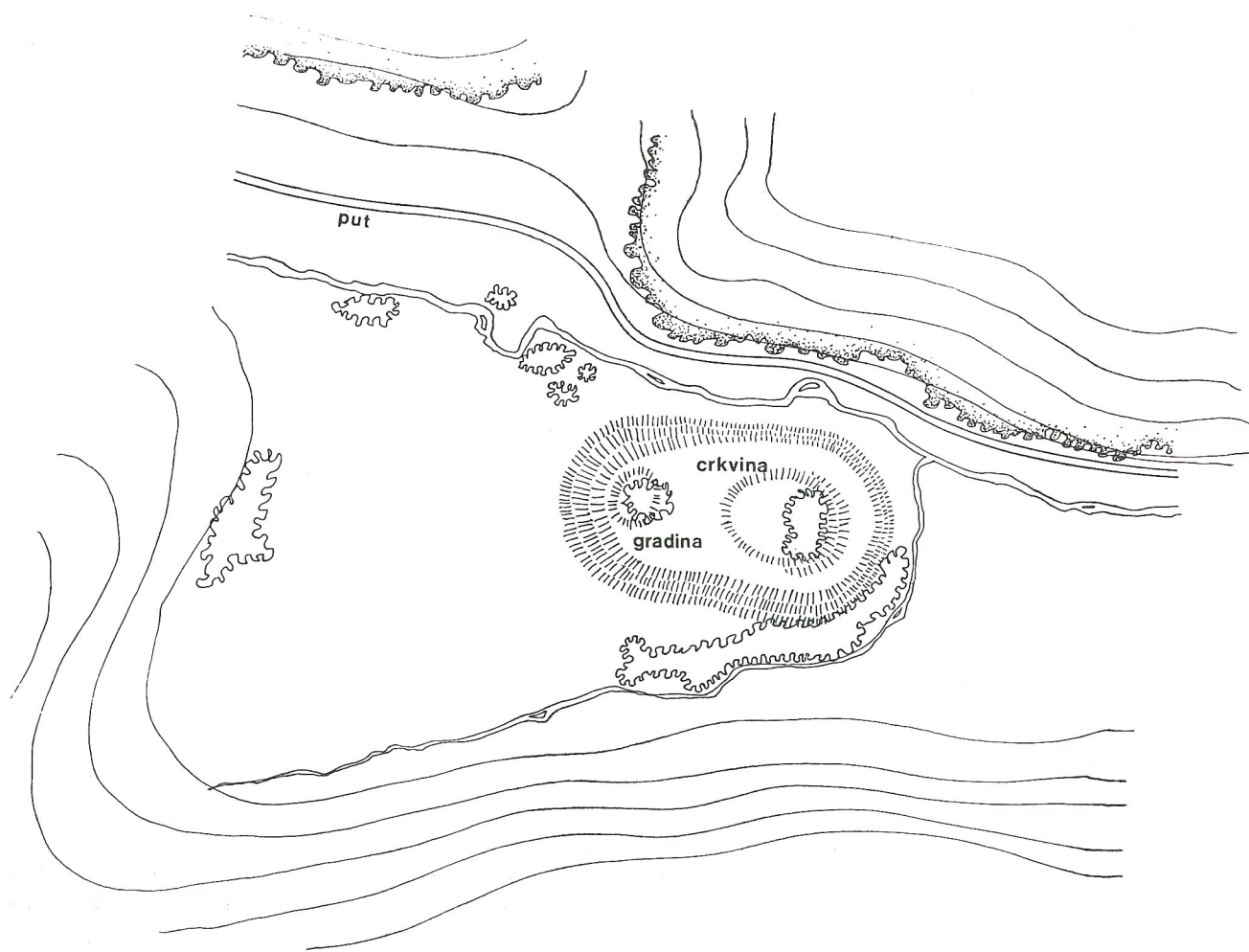
puskog samostana Guliermo utvrđuje odnos između nabrojenih plemića Gerdaka, sina Grgura, Radeče, sina Vukoslava, Raka, sina Vukova, Ivana, sina Gregonija, Stjepana, sina Raduna i Nikole, sina Elije, za koje je izričito rečeno da su iz Sračice. Tim su dokumentom utvrđene obaveze tih plemića prema topuskom samostanu.³⁹ Očito je da sračički plemići, kao slobodni ljudi, nakon što je i taj dio stare gorske župe došao u feudalni posjed topuske opatiije, nastoje očuvati svoj dotadašnji položaj slobodnjaka. Sračički se plemići očito otimlju podložničkim obavezama prema novom gospodaru zemlje. Niti je njima lako sačuvati svoj položaj slobodnjaka, a niti je opatima cistercitskog samostana u Topuskom sama kraljevska darovnica značila odmah i jamstvo posjedovne vlasti i slobodnog gospodarenja darovanim zemljama. Zato je vjerojatno opat Guliermo primoran da s plemićima

36. CD. IX, str. 325.

37. J. Butorac, Popis župa, cit. dj., str. 415, »Item ecclesia beate Virginis de Zrachicha«.

38. CD. XII, str. 122—123.

39. CD. XIII, str. 124—126.

9a Španov grad (Stankovac)

iz Sračice postigne što bolji ugovor koji će utvrditi njihove međusobne odnose. Sračički plemići priznaju feudalnu vlast i posjedovna prava topuske opatije, prihvaćaju porezne obaveze, plaćanje desetine od svinja, poseban porez opatu topuskog samostana, troškove banske zalaznine, obavezu posebnog poreza za uživanje zemlje zvane Knežpolje, ali su zato oslobođeni osobne službe u vojsci, zadržavaju svoju osobnu slobodu, opat im ostavlja pravo izbora starješine, suca njihova sudbenog stola, slobodan izbor župnika i slobodno raspolaganje imovinom poslije smrti. Sve to za nas, u našoj temi i nije najbitnije. Za nas je važniji jedan drugi zaključak koji nam nesumnjivo potvrđuju svi ti izvori: Sračica je od početka 14. stoljeća središte javnog i crkvenog života tog dijela Gline, koju izvori često spominju, govoreći zapravo uvijek o Glini kao o području u porječju Gline i njezinih pritoka Buze i Maje s južne strane i manjih pritoka Gline sa sjeverne strane, sve do utoka Gline u Kupu. Središte crkvene vlasti i uprave toga područja

9a Španov grad (Stankovac)

jesu župna crkva u Sračici i župna crkva sv. Križa u »Bernovcu«.⁴⁰

Ostaje ipak činjenica da se sama utvrda u Sračici, izričito spomenuta, u dokumentima pojavljuje vrlo kasno, tek u 16. st., onda kada i ta utvrda postaje važna za obranu protiv turskih napada. God. 1539. iz Sračice ban Petar Keglević piše pismo kralju Ferdinandu. Očito je da se ban javlja baš iz sračičke utvrde, iako utvrda nije izričito spomenuta.⁴¹

U veljači 1547. u Sračicu je stigla komisija koja je tražila svjedočanstva ljudi, na temelju čega je

40. J. Butorac, Popis župa, cit. dj., str. 416. U novom izdanju popisa župa Butorac donosi nešto drukčiju bilješku: »Item ecclesia sancte crucis de Bernowcz. — 1501. Marcus sancte crucis de Bernyewcz. 1508. spominje se Bernyewcz (ACA 105, 8). Možda odgovara selima: Brnjeuška kod Gline ili Brnjevac kod Vrginmosta«.

41. HSS, II, str. 268—9. »Datis in Zrachyze ...« M. Dukić, Glina i okolica, Glina, 1980. Dukić spominje postojanje utvrde Sokolac za koju smatra da je bila baš tu u Brnjeuški (stari Bernovac), o. c., str. 75.

imala riješiti pitanje vlasništva Meničke općine. Dana 8. veljače komisija se našla u Sračici. Prvi od ispitanih svjedoka koji je potvrdio da su Menići oduvijek bili u posjedu knezova Blagajskih bio je upravo Ladislav Krnčić, kaštelan u Sračici, dakle, kaštelan u staroj sračičkoj utvrdi. Među drugim svjedocima spomenuto je više drugih Sračičana: Lovro Bratinčić, Nikola Radičević, Nikola Grgičev, Petar Huković i, dakako, opet sračički župnik crkve sv. Marije, Ivan.⁴²

God. 1556. u jednoj od mnogih sličnih odluka donesenih na saborskom zasjedanju 5. srpnja govori se o Sračici i to izričito o sračičkoj palanci. Sabor odlučuje da treba popraviti palisadnu ogradu koja je štitila to sračičko naselje, najvjerojatnije smješteno na zaravanku brijega ispred sračičke utvrde. Palisadni je plot trebalo hitno popraviti jer su vremena bila nesigurna, pa bi se moglo dogoditi da Turci u kakvu iznenadnom prepadu nađu naselje nezaštićeno. Za taj su posao određeni podanici bivše topuske opatije, što zapravo znači i sami Sračičani.⁴³

Iduće godine Sabor ponavlja gotovo istovjetne odredbe za utvrđivanje pojedinih mjesta i utvrda na području između Gline i Kupe. Tu je opet spomenuta Sračica kao utvrda topuske opatije. Sračicu će utvrđivati njezini podložnici, ali i seljaci iz dubovačkog i ozaljskog vlastelinstva Zrinskih. Za tu, čini se, nešto veću graditeljsku akciju u Sračici, Nikola Zrinski dužan je sa svojih posjeda poslati u Sračicu 160 ljudi i 40 kola za prijevoz materijala.⁴⁴

God. 1563. Lenković u svojem poznatom izvještaju spominje u Sračici utvrdu i utvrđeni trg ograđen palisadnom ogradom. Sve zajedno, kao što je to bilo i prije, još uvijek pripada vlasništvu, sada već nepostojeće topuske opatije. Za trg Lenković kaže da ga treba napustiti i razoriti, a u utvrdu postaviti pet stražara.⁴⁵

Ova Lenkovićeva procjena o obrambenoj snazi i ulozi Sračice, njezine stare utvrde i utvrđene palanke dokazuje nam dvije činjenice: očito je utvrda u Sračici malih obrambenih mogućnosti. To je po svojem opsegu manja utvrda, a po strateškom položaju pogodnija je za stražarsko mjesto negoli položaj koji bi trebalo braniti pošto-poto i u slučaju neprijateljske opsade. Iz ovoga, zatim, proizlazi da je Lenković strategiju obrane toga prostora prebacio već na jače i veće utvrde bliže Kupi. Tu su nedaleko Gora, Hrastovica, a na samoj Kupi kaštel Pokupski, utvrda u Berkiševini i, napokon, kaptolski kaštel u Sisku. Sračica je kao stražarska pozicija pala Turcima u ruke bez većih borbi, u općoj turskoj ofenzivi

i osvajanju prostora i utvrđenih mjesta Zrinske gore i glinskih utvrda god. 1578.

Te je godine, 15. rujna, kapetan Toma Dornberg pisao pismo štajerskim staležima u Graz, u kojem im opisuje turska osvajanja. Među ostalim, spominje i pad Sračice, i to izdajom tamošnje posade. No, nije ni čudno, znamo li da je u Sračici i dalje bila tek stražarska postava od pet vojnika, da se oni i nisu pokušali suprotstaviti nekoj jačoj turskoj četi koja je opsjela trg i utvrdu. Padom Sračice, ističe T. Dornberg, sada je konačno bila zapečaćena i sudbina utvrde u Zrinu. Sračica je stražarila upravo na početku doline (kojom se uz tok rječice Maje i njezinih pritoka kretalo prema Zrinskoj gori. Zrin se padom Sračice našao odsječen od svojega zaleđa, a sva je Zrinska krajina bila već opustošena i prazna. Zbog toga će na sličan način i Zrin pasti u ruke Turcima. I njega će ostaviti i napustiti ionako već napuštena i osamljena posada u zapuštenoj staroj utvrdi nekadašnjeg grada Zrinskih.⁴⁶

Osvojivši ili, bolje reći, otjeravši sračičku posadu, Turci su, čini se, nisu u njoj odmah utvrdili. Tek god. 1584. govori carski izaslanik na Hrvatskom saboru David Ungand o vijestima, prema kojima su Turci nakanili utvrditi Gradac i Sračicu⁴⁷ i u te utvrde postaviti svoje vojne posade, koje bi im, očito, dobro došle u osvajanju utvrda na kupskoj granici.

Ipak, čini se da ni Turci nisu utvrdili Sračicu. U zadnjem desetljeću 16. st. Sračica je zaboravljena. Težište borbi preneseno je na samu Kupu. Turci nisu računali ni s drugim manjim utverdama dalje od Kupe. Njima je bila potrebna veća i jača utvrda na samoj Kupi, u blizini ratnih operacija za probijanje zadnje obrambene granice pred Turopoljem i Zagrebom. Zato god. 1592. Hasan-paša na ušću Petrinjčice u Kupu, gradi svoju tursku tvrđavu, oko čijih će se temelja kasnije razviti današnji grad Petrinja. Sračica

42. E. Laszowski, HS, III str. 276

43. F. Šišić, HSS, III, str. 59, »... item Zrachyza palank legatur et in parte inferiori fortificetur roboribus, ne ante tempus ruat, ad cuius munitionem sunt deputata bona abbacie de Thopuzka«.

44. Isto djelo, str. 67.

45. R. Lopašić, SHKR, III, str. 428.

46. R. Lopašić, Prilozi za povijest Hrvatske XVI i XVII vijeka iz štajerskog zemaljskog arhiva u Gradcu, Starine JAZU, 19, Zagreb, 1887, str. 43. Turci su više puta napali Sračicu. Već 1576. bili su natjerali malobrojnu posadu na uzmak, ali je nisu zaposjeli, pa se očito krajiška posada ponovno vratila na stražu u ovu utvrdu, toliko blizu Kupi i kupskim utverdama. R. Lopašić, SHKR, I, str. 24.

47. F. Šišić, HSS, IV, str. 133, »... und da die Türken Gradaz und Sratciza bauen solten ...«

čica se mnogo ne spominje ni u 17. stoljeću. Tek poslije protjerivanja Turaka i njihova ponovnog potiskivanja preko Une, Sračica ulazi u nove strateške planove prilikom uređivanja obrambenih položaja na tom području. God. 1699. podban Stjepan Jelačić, iznoseći svoje prijedloge kako urediti obranu ovog dijela Krajine, spominje Sračicu i Dragotinu u koje bi trebalo smjestiti krajišku, bansku vojsku.⁴⁸

Godine 1701. Sračica je postala i predmet sukoba između težnji vojne vlasti, da tu utvrdu učini jednim od uporišta banske vojske, i zagrebačkog biskupa, koji je, kao pravni nasljednik nekadašnjeg posjeda topuske opatije, Sračicu smatrao svojim posjedom i vlasništvom. Na to se područje naseljava novo stanovništvo, Vlasi, koji su također neprijateljski raspoloženi i prema feudalnim planovima zagrebačkog biskupa, s jedne, a i prema banskoj vlasti, s druge strane, podržavani u tome od krajiških vlasti u Petrinji koja ostaje pod zapovjedništvom Varaždinskog generalata i pod utjecajem Gradačkog ratnog vijeća. Kapetan Krsto Delišimunović piše 15. travnja 1701. o jednoj takvoj neprijateljskoj akciji doseljenih Vlaha koji su napali Sračicu: »Perduelles Valachi trans Glinenses non desistunt ab hostilitatibus; od potlam se z. gosz. vice banom iz Berkyssevine povernusmo, jeszu oni priko Glin-szky Vlahy, koy m drugach mi uzroka dali niszmo, okolu Szrachiz sztoyeche Horvathe porobili y hisse im razmetali. Nec his contenti onu Szrachichku zidinu ploquerali i mene nutar nepusztili, kakti szu oni, koy szu nutri bili haramye, nikuliko dan ex defectu sustentationis komay sivy morali sze pridati; et hoc dicuntur, non ex alia ratione fecisse, nego da budu imali kamo szvoya dugovanya, od nasz sze robye boyechi, salverati. Hvala gospodinu Boghu, da je Vlahom szlobodno nasse lyudi in vigiliis podsze dati y sztrase, koey szu pro servitio sacrae Maiestatis tempore belli chuvale, jemati, a nam Vlah offenderati szlobodno ne bude...«⁴⁹

Sračica je od početka 18. stoljeća, poslije razgraničenja područja Glinske kapetanije od zemalja koje je uspio zadržati zagrebački biskup kao nasljednik topuske opatije, od 1704. godine, pa sve do gradnje nove banske utvrde u Glini, bila sjedište zapovjednika Glinske kapetanije. Zapravo je Sračica sa svojom starom utvrdom bila sjedište podzapovjednika svega gorskog područja tog dijela krajine, tzv. Planinske krajine, dok je zapovjedništvo u to doba bilo u kaštelu Sredičkom na Kupi. Kada je pak banska vojska iz Sredičkog premještena u utvrde na Uni i u Zrin, Sračica postaje zapovjedničko mjesto ove po-

zadinske obrambene fronte koja će od Glinske kapetanije nakon krajiških reformi sredinom 18. stoljeća prerasti u Glinsku pukovnicu.

God. 1717. npr., pri popunjavanju vojničkih službi u posadama banskih utvrda, Sabor određuje da u Sračici ima biti namješten i jedan vojni bubnjar s godišnjom plaćom od 40 forinti.⁵⁰

Još u četvrtom desetljeću XVIII. st. Petar Prašinski kao zapovjednik glinske kapetanije nosi službeni naslov »kraine Glinszke i Planinszke i grada Szrachicza commendant, gorne Pokupszke kraine grada Szredichkoga orszaski v. capitán«.⁵¹ Kada je pak zapovjedništvo Glinske kapetanije preneseno u novopodignutu utvrdu, u Glinu, u Sračici je i dalje ostala krajiška straža s knežijom, dakle nekom vrstom samoupravne krajiške zajednice koja je vodila upravu i brinula se o obrambenim zadacima na svojem području.

Kako je u to doba izgledala stara utvrda u Sračici, pokazuje nam sačuvani crtež i opis M. A. Weissa u njegovu rukopisu iz god. 1729.⁵² U tekstu Weiss nam najprije kaže da je Sračica »der Haupt-Posto der Commendantschaft an der Glina (verstehe Bannatische Seithen)«. Napominje zatim da u samoj utvrdi nema vode, što mu je u usmenom razgovoru potvrdio i tamošnji zapovjednik, a to znači da je Weiss utvrdu u Sračici nacrtao po vlastitu viđenju.

Weiss nam crta izgled sračičke utvrde s jugozapadne strane, s pogledom na čvrstu, zbijenu masu zidanoga grada, drvenih kuća i čardaka pod njim i otvorenim horizontom preko Maje na Glinsku ravnici. Sračička nas utvrda svojim položajem, izgledom i masom svojih zidina podsjeća na stari klokočki kastrum. Opsegom to zaista nije bila velika utvrda. Ostaci današnjih temelja potvrđuju to isto. Sa zapadne strane utvrdu zatvara, čini se, četverougona kula, a s istočne strane kružna kula gotovo iste visine. Četverougona kula još je pod krovom, s trijemom, dok je kružna kula otvorena i kao da je već nešto oštećena, zajedno s veznim obrambenim zidom. Sračička je utvrda nešto na višem položaju istoga brijega koji se s južne strane blago spušta prema starom sračičkom naselju, dok je sa sjeverne i za-

padne strane cijeli brijeg nešto strmiji. Pod starom utvrdom na zaravnjenom, i opet ne baš prostranom terenu, nalazi se nekoliko drvenih kuća i čardaka.

Čini se da je stara utvrda ipak poslije preseljenja sjedišta Glinske kapetanije u novu utvrdu u Glinu, dakle poslije 1736. god., pomalo zapuštena i napuštena. Prenosjenjem ratnih i obrambenih zadataka u Pounje, na utvrde na Uni, stare utvrde Pokupske i Glinske krajine gube svaku važnost, pogotovo ako svojim položajem i veličinom nisu odgovarale ni općim potrebama krajiške vojske unutar globalne politike što ju je austrijska carevina vodila na krajiškom teritoriju. Takvu novu zadaću preuzela je nova utvrda u Glini, a stara utvrda u Sračici bila je prepuštena lokalnom interesu sračičke knežije, dakle, zapravo laganu propadanju.

Danas su temelji stare utvrde zarasli u šumsku vegetaciju, dok je prostor pred starom utvrdom, livada, a dijelom i oranica, obrasla travom i korovom.

Čardaci i straže

Zbog turske opasnosti i rata s Turcima na prostoru današnje glinske općine bilo je podignuto još nekoliko manjih utvrda i više čardaka, straža, kako ih nazivlju i sami izvori. Takav naziv opet govori o tome kakva im je bila zadaća i vijek trajanja. God. 1557. ban Petar Erdödy daje dozvolu plemiću Ivan Hajtiću da na svojem dijelu posjeda vlastelinstva Hresna može sagraditi utvrdu koja će pružiti zaštitu tamošnjem narodu pred iznenadnim napadima Turaka.⁵³

Čini se da je Ivan Hajtić (Ajtić) zaista podigao dosta čvrstu utvrdu, negdje nad potokom Buzeta, jer taj »Schloss Eytisch« spominje Lenković u svojem popisu utvrda iz 1563. god., uz napomenu, da pripada Ajtiću, ali da u njemu stražari 14 vojnika Njegova Veličanstva. Lenković tada predlaže pojačanje posade s još deset vojnika, ili pak da se utvrda napusti i poruši.⁵⁴

Utvrda Hajtić održavala se, čini se, sve dok Turci nisu osvojili susjedne jače i veće utvrde. Još 1577. spominje se Hajtić kao utvrda koja spada pod zapovjedništvo u Hrastovici i u njoj je posada od 14 haramija.⁵⁵

O Hajtiću nema spomena u zadnjem desetljeću 16. stoljeća, a ni kroz čitavo stoljeće kasnije. Vjerojatno je i to bila drvena utvrda koja je ubrzo propala i više se nije niti obnavljala.

Uz utvrdu u starom Hajtiću, važnija straža bila je u Dragotini. Čini se da su tu stražu podigli najprije Turci jer se u popisu mjesta što ih je oslobodilačka vojska opustošila u vrijeme istjerivanja Turaka s tog područja od 1693. do 1696. godine spominje u Dragotini čardak nekog Šaban-age.⁵⁶

Kapetan Gabro Jelačić u svojem planu, prema kojem bi na nov način trebalo organizirati obranu cijeloga novostečenog područja između Une i Kupe, spominje tu nekakvu kulu. God. 1699. G. Jelačić piše, među ostalim, i to da »Dragotinszku kulu y nyu bude popraviti i bolje fortificirati. Hic ubique bonae vigiliae erunt necessariae, prouti etiam indagines fortes...«⁵⁷

G. Jelačić govori o kuli koju treba popraviti, što bi značilo da ta kula tu već postoji. Možda je i to bio tek podzidani čardak, do prvoga kata građen od čvrstog materijala, nadograđen drvenom građom, a podigao ga je u vrijeme turskog gospodarenja ovim područjem neki Šaban-aga. Da je položaj dragotinske kule bio strateški važan, dokazuje i raspored vojnih snaga koje su imale biti razmještene po banskim utverdama. U prijedlogu iznesenom iste, 1699. godine predviđeno je da u Dragotinu bude smještena vojna posada od 50 haramija i 50 konjanika, što je jaka vojna sila za tu malu utvrdu.⁵⁸

No prije toga, napominje G. Jelačić, treba u Dragotini popraviti staru kulu, jednako kao i utvrdu u Sračici.⁵⁹

Inicijativu u stvaranju veće sigurnosti na ovom prostoru, iako s drugim krajnjim ciljem, ima i zagrebački biskup. Njegov upravitelj pojedina u prekokupskim krajevima Ambroz Kuzmić iste, 1699. god., u nastojanju da okupi biskupove zemlje oko nekih utvrda, smatra da bi trebalo podići čardak »pri Novom brodu, kadi Stangovacz gorni w Glinu udara...«.⁶⁰

48. R. Lopašić, SHKR, III, str. 157.

49. Isto djelo, str. 193–194.

50. ZHS, III, str. 64.

51. V. S. Dabić, Banska krajina, 1688–1751, Beograd – Zagreb, 1984, str. 40, bilješka 43.

52. Austrijska nacionalna biblioteka, rkp. br. 8655, Vorstellung und kurze Beschreibung des defensionstandt deren Kroatischen Frontieren, M. A. Weiss, Graz, den, 23. Jan. 1729.

53. F. Šišić, HSS, III, str. 12, »...ubicumque ei comodius fore videbitur fortalicii, castelli sive castris erigendi et denuo et ex novo extruendi liberam dedimus, animum et concessimus facultatem...«

54. R. Lopašić, SHKR, III, str. 428.

55. R. Lopašić, SHKR, I, str. 37, 41.

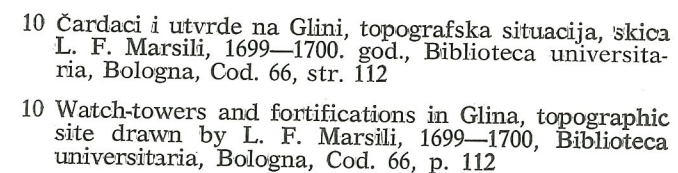
56. R. Lopašić, SHKR, III, str. 12.

57. Isto djelo, str. 153.

58. E. Laszowski, Prilozi za povijest hrvatske Krajine, VZA 1905/VII, sv. 2, str. 101.

59. R. Lopašić, SHKR, III, str. 156.

60. Isto, str. 153.

Sasvim je sigurno da je na ovom prostoru bilo još takvih straža-čardaka. Čardaci su bili vrlo važna karika u sistemu pogranične obrane protiv Turaka. Njihova je glavna zadaća bila da održavaju stražu na važnim putovima kojima su se najčešće kretale turske čete i da o dolasku neprijatelja obavještavaju narod i vojne posade drugih utvrda u pozadini obrambene fronte. Već je 1558. Hrvatski sabor veliku brigu posvetio gradnji čardaka i održavanju straža u njima. Svo-

No, kako su ti čardaci bili građeni od drvene građe, a njihov je strateški raspored na branjenom području ovisio i o promjenama na ratištu, o stanju na samoj granici, tako su se mijenjale i njihove lokacije, a i sami su brzo propadali, ako nisu uvijek iznova popravljani i obnavljani. Najčešće, danas mnogima ne znamo ni ime ni položaja.⁶³

Najmlađa vojna utvrda na ovu području, a za nas i najzanimljivija i do sada vrlo malo poznata u povijesti Vojne krajine, bila je banska utvrda u Glini.

Čini se da Glina ni kao naselje nije staro, kako se to do sada ponegdje i pisalo.⁶⁴ Nama je iz sačuvanih i dostupnih izvora poznato da se sa-

61. R. Lopašić, SHKR, II, str. 345.

62. F. Šišić, HSS, III, str. 25—26.

63. Na području općine Gline bilo je dosta čardaka. Njihov je položaj bio uvjetovan smjerom komunikacija koje su se otvarale dolinama rijeka i rječica, Gline i njezinih pritoka. Drugo ime čardaka, koje se najčešće pojavljuje u izvorima, "stražac", objašnjava i njegovu osnovnu obrambenu zadaću, a ta osnovna zadaća stražarenje određivala je i njihov "situs et locus". Na mnogo mjesta Hrvatski sabor u svojim zaključcima određuje gradnju čardaka i održavanje straža u njima. Na samoj Glini takvi su čardaci sagrađeni na prijelazima preko rijeke ili na istaknutom položaju u njezinoj neposrednoj blizini. U svojoj skici porječja Kupe i Gline L. F. Marsili nacrtao ih je nekoliko na lijevoj obali Gline: Turčenica, Petrovac, Graber, Bosin Brod. Spisi L. F. Marsilia, citiran izvor, Cod. 66, str. 112.

64. Čak je i u najnovijem izdanju »Opće enciklopedije« napisano da se Glina »prvi put spominje 1205. godine« (Opća enciklopedija, sv. 3, Zagreb, 1977, str. 182.) To je ujedno i sve što je napisano o starijoj povijesti Gline prije 1941. godine, a i to je, na žalost, potpuno netočno.

Isto ponavlja i starije izdanje »Enciklopedije Jugoslavije«, ali nadodaje da se »mjesto u to doba nalazilo 5—6 km nizvodno od današnjeg gradića«. Enc. Jug., sv. 3, str. 478.

Stara »Narodna enciklopedija« pak tvrdi da se Glina »prvi put spominje 1211. godine«. Usp. Nar. enc., sv. I, str. 741.

U »Enciklopediji hrvatske povijesti i kulture« nalazimo ove, dakako netočne podatke: »Prvi put u povijesti Glina se spominje u darovnicama kralja Andrije II (1205, 1209 i 1211.) kojima kralj daruje opatiji Topuskoj posjede i kmetove s područja Gline i okolice. U vrijeme vladanja Bele III došlo je do sukoba Glinjana i opatije Topuske zbog kraljevskih donacija koje se pokušalo izravnati na saboru u Segedinu 1243, odijelivši zemlje opatije (Vranovina) od posjeda glinskih građana. Međutim sukobi se nastavljaju.

U 16. st. narod bježi u šume i u krajeve preko Kupe pred Turcima, koji su u ovaj kraj došli 1563. Pod Turcima Glina ostaje do bitke kod Siska 1593. kada su potisnuti. Od tada se Glina ne spominje sve do 1737, pa se pretpostavlja da su je Turci posve spalili. Spomenute godine u Glini je održan Sabor na bojnopolju. Enciklopedija Hrvatske povijesti i kulture, Zagreb, 1980, str. 164.

God. 1211. u dokumentu kojim kralj Andrija daje cistercitem Topusko i sve zemlje u Gorsknoj župi, koje tada već nisu bile u posjedu gorskih templara, opet je spomenuta usputno i Glinna, ali, očito, samo kao rijeka.⁶⁶

Posve je slična situacija i u ispravi kralja Bele, koji ispravom od 24. prosinca 1224. daje goričkim plemićima posjed Klokoč, gdje se ime Gline ni u kojem slučaju ne odnosi na neko naseljeno mjesto.⁶⁷ To je još očitije u ispravi iz god. 1230., kojom plemići Kojanovići vraćaju topuskoj opatiji posjed Slatnik, koji im nije pripadao. Početak međe ovog posjeda počinje upravo tamo gdje neki potok »Dramonin utječe u Glinu«, što je očito opet samo ime rijeke Gline.⁶⁸

Ako pak dopustimo čak i pretpostavku da je moguće, da se u ispravi iz god. 1242. radi o Glinjanima, a ne o Blinjanima, to još ništa ne govori i o tome gdje na tom prostoru postoji naselje istog imena, Glina. Tom ispravom, naime, kralj Bela određuje međe posjeda koji spadaju pod topusku opatiju i posjeda koji su pripadali »Glinjanima«, kako piše u tekstu isprave, odnosno, vjerojatnije ipak Blinjanima.⁶⁹

U ispravi iz god. 1259, u kojoj se opet rješava neki spor oko posjeda topličkog samostana, u Glini ili uz Glinu, kao da možemo naslutiti i postojanje nekakva naselja na spornom području. Za taj je posjed rečeno da počinje od mosta na Glini i da mu međa teče dalje uz »veliku cestu«, sve do Motaja na desnu stranu...⁷⁰

Radi analize ovog teksta važno je uočiti nekoliko činjenica. Ni ovaj nam tekst doslovce ne govori o nekakvu naselju, ali spominje most na Glini, veliki, glavni put i Motaj u koji vodi ta cesta. Po logici koja je najčešće potvrđena drugim i sličnim izvorima iz toga vremena, glavna prometnica uvijek vodi od naselja do nekoga drugog naselja. I ova cesta vodi »ad Motoy« — do Motaja! Što je taj Motaj: ravnica, ime nekog predjela preko Gline ili možda čak i neko naselje? Vrlo je zanimljiva činjenica koju nam na svojoj staroj karti donosi S. Glavač, doduše, gotovo četiri stoljeća poslije, no zbog toga ne manje zanimljivoj. Na toj njegovoj karti naznačen je naziv prostora između Maje i Gline, sjeverno

od Sračice, prema njihovom sutoku, s imenom Motaj. Tu je i oznaka, locirana nedaleko od tih rječica, za nekakvu utvrdu.⁷¹

Imenom Motaj Glavač označava ravnicu, predjel između Gline i Maje. Topografska oznaka za nju utvrđu na Glini ne može nam značiti, čak ni u Glavačevo vrijeme, da je to lokacija naselja, stare Gline. Možda je to jedan od čardaka ili onih nekoliko drvenih kaštela što ih spominje i Lenković 1563. god. a da ih nije niti točno locirao niti označio imenom; dakle, jedan od onih »Hülzen castell an der Glina...« Zanimljivo je da Glavač zna imena svih ostalih toponima na ovom prostoru, unosi ih na kartu uz topografsku simboliku bilo utvrde, bilo crkve, samo za ovu oznaku nema naziva.

Nakon svega možemo i zaključiti. Isprava iz 1259. ostavlja otvorenom mogućnost postojanja nekakvog naselja na prostoru u gornjem toku između Maje i Gline. Možda je tu negdje bilo naselje plemenitih ljudi koji se u ispravama pojavljuju kao pripadnici župe u Sračici, naselje sračičkih plemića koje je bilo negdje podno utvrde u Sračici. Jasnو i nedvosmisleno takvu nam pretpostavku ta isprava ipak ne potvrđuje. Isprava iz god. 1284. zapravo je kupoprodajni ugovor koji svjedoči da Vuk, vjerojatno stariješina i glava roda plemenitih ljudi iz Bornovca, prodaje posjed u Glini knezovima Petru, Kojanu i Ivanu, također plemićima iz istog naselja Bornovca.⁷² Zemlja koja je predmet kupopro-

65. CD. III, str. 85, »que terra his metis circumcingitur ... dehinc protelatur usque Cepen et de Cepen usque ad fluvium Glina, cuius fluminis ...« Dakle »fluvium« = rijeka Glina.

66. CD, III, str. 104, »... et terra Bodilo. que est super Glinam...«

67. CD, III, str. 239, «...inde tendit per viam et transit Glinam per ponticulum et venit ad salicem super Glinam quam transit et venit super caput rivi qui dicitur Scopechna...».

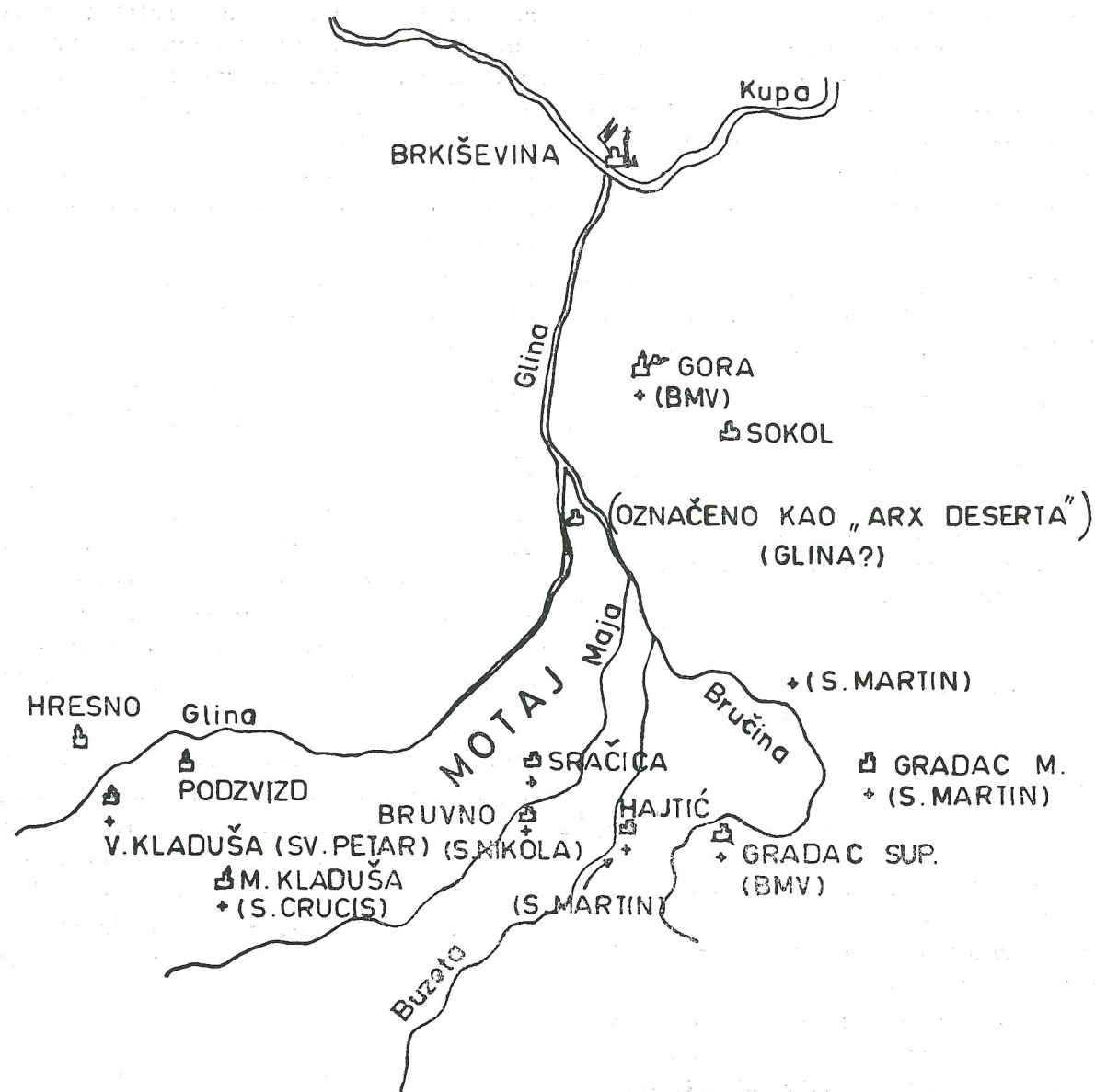
68. CD, III, str. 336.

69. CD, IV, str. 167–168. Analiza granica posjeda rečenih Glinjana pokazuje da je načinjena zamjena sličnog imena. Ovdje se, očito, radi o Blinjanima i o Blinji, jer „Glinjani“ nisu mogli imati svoje zemlje čak preko Save. Kad bismo dopustili čak i tu mogućnost da se ovdje zaista radi o Glinjanima, to još uvijek ne bi bio dokaz o postojanju Gline kao naselja, i to upravo na lokaciji današnjeg grada Gline.

70. CD, V, str. 114, »...quod cum super facto terre, que incipit a ponte Glynā et vadit per viam magnam usque Motay in dextra parte...« Dakle, i ovdje se, 1259. godine, opet radi o rijeci Glini i o mostu na Glini, pa M. Dukić s pravom kaže u svojoj knjizi da se i u ovoj ispravi »Glina i Glinjani još ne spominju«. M. Dukić, *Glina i okolica*, cit. dj., str. 75.

71. Bilo bi zanimljivo znati odakle S. Glavaču podatak za naziv ravnice između Gline i Maje, sjeverno od Sračice, jer imena Motay ili »Motoy« nećemo naći ni u jednoj ranijoj poznatoj nam karti. Nije li Glavač do tog podatka došao na samom terenu? Dakle u još živu tradiciju! Glavač izdaje crtež svoje karte 1673. a godine 1937. ta je karta ponovno otisnuta u naravnoj veličini.

72. CD, VI, str. 479—480, »... idem Wilk et ceteri de parte sua prae-
notati dixerunt et confessi sunt, quod terram ipsorum de Glyn-
hereditariam...«

11 Detalj karte S. Glavača, izrađene 1673. god. (crtež: inž. arh. Z. Horvat)

dajnog ugovora prava je očevina, nasljedstvo stranaka, koje ju prodaju. Ta nam isprava potvrđuje samo činjenicu koja nam je poznata već iz prijašnjih isprava, da negdje na području uz Glinu ili na prostoru koji se zove imenom Glini postoji naselje Bornovac (Brnjeuška?) u kojem žive spomenuti plemići, slobodni, dakle, i plemeniti ljudi. Tu je i ta zemlja koju oni prodaju po imenu Glini. Ovaj nam tekst ne daje čak ni pravo na takvu pretpostavku, kakvu nam sugerira tekst iz god. 1259. Takav zaključak potvrđuje i druga isprava istog datuma i slična sadržaja, kojom ti plemići iz Bornovca, pošto su već obavili kupoprodaju spomenutog posjeda u Glini, utvrđuju međe između svojih zemalja kako poslije ne bi bilo nekih nejasnoća pri uživanju

11 A detail of the S. Glavač Map made in 1673 (drawing by Z. Horvat)

njihovih posjeda. Ni tu ime Glini ne označava neko naselje, nego rijeku Glinu i, čini se, određeno područje uz Glinu istoga imena.⁷³

73. CD, VI, str. 480—481, »... quod comes Petrus, filius Petrilo ab una parte Coyanus et Ivanus filius Wik nobilibus de Bornou ab altera, in nostri presencia personaliter constituti, retulerunt et confessi sunt in terris suis de Glini tam emticis(!) quam hereditariis vel etiam aquisitis talem divisionem... Distinguntur autem dicte terre ipsorum, sicut partes nobis retulerunt hiis signis seu metis, videlicet per locum ubi palus Prodor vocata cadit in Glinam, cedente tamen ipsa palude in proprietatem Coyan et Ivanus perdictorum...«

Na temelju ovog teksta i dokumenta zaista nije moguće kategorički i sa svom sigurnošću ustvrditi da se mjesto Glini nalazi baš tu. »U prirodnom trokutu što ga zatvaraju ove vode« i da se Glini baš tu nalazi »od svoga postanka, a u povijesnim izvorima se spominje prvi puta 1284. godine«. M. Dukić, cit. dj., str. 71.

Prije bismo rekli da ovdje ime Glini, uz, očito, ime rijeke, označava vjerojatno i posjed, predio negdje u susjedstvu Bornovca u

Dakle, svi poznati podaci iz tih starih isprava ne daju nam jasan, pozitivan odgovor o postojanju naselja na lokaciji današnje Gline. Činjenica da se Glini kao naselje ne spominje ni u jednom poznatom dokumentu ni kroz idućih nekoliko stoljeća, još nas više utvrđuje u uvjerenju da je ona kao naselje na današnjoj lokaciji novijeg datuma.

U 14. st. i to 1365. god., opet je nedvosmisleno spomenuta samo rijeka Glini.⁷⁴ Kroz čitavo 15. st. nema nikakvih vijesti o Glini. U vrijeme kada u taj kraj počinju upadati turske čete i počinje opća mobilizacija plemstva i naroda u obrani zemlje, Glini se nigdje ne spominje kao naselje koje su možda porobili Turci, a ni kao utvrda na graničnom, ratnom području. I. Lenković u svojem popisu utvrda koje bi imale nositi obranu ovoga graničnog područja prema Turcima na prostoru od Siska do Kostajnice, Stenjičnjaka i Slunja spominje gotovo svaku, i najmanju utvrdu koja ima nekakvo strateško značenje. On govori i o drvenim kaštelima na Glini. Neki nisu precizno locirani, kao npr. drveni kaštel Rubišće, koji pripada topuskoj opatiji, te drveni kaštel Sokol koji pripada Zagrebačkom kaptolu. Izričito je spomenut samo jedan kaštel na Glini: »Hülzen castel an der Glini«, uz napomenu da pripada Šimunu Juršaniću. U njemu stražari straža od četiri carska vojnika. Tu je negdje još jedan drveni kaštel koji pripada nekom Veletiću. Sve ostale nabrojene utvrde locirane su i poznate iz više drugih izvora i njihova je identifikacija posve sigurna.⁷⁵ Za samo jedan drveni kaštel Lenković kaže da se nalazi na Glini. Iz Lenkovićeve teksta ni na koji način nije moguće ustvrditi da je to kaštel Glini i da taj kaštel stoji upravo na mjestu gdje se danas nalazi banijski gradić Glini. Nije isključena mogućnost da je taj drveni kaštel na Glini bio negdje blizu današnje Gline, negdje u tom trokutu između Maje i rijeke Gline, kako je to na svojoj karti naznačio S. Glavač. No, Glavač svoju kartu crta u drugoj polovici 17. stoljeća, što nam opet ne potvrđuje da je taj kaštel tu bio već sredinom 16. st.

Nakon, ako i prihvatimo pretpostavku da je taj drveni kaštel na Glini, koji pripada nekom Šimunu Juršaniću (možda ga je taj Šimun tu podigao radi održavanja straže na prijelazu preko Gline), bio na mjestu današnjeg mjesta Gline, posve je sigurno da bi Lenković bio spomenuo, kao što je to dosljedno činio u svakom slučaju, na svakoj drugoj lokaciji, da je tu i kakvo naselje, trg, makar i samo nekoliko kuća oko toga kaštela, jer je i to bio važan činilac u ocjeni stra-

teške važnosti neke utvrde. Nigdje nema takva podatka o bilo kakvom naselju na Glini, uz nekakav drveni kaštel na njoj! Dosljedno tome, i sve tvrdnje o Glini, koja se navodno ne spominje u cijelom 17. stoljeću zato što su je Turci popalili, ostaju tek nepotvrđene proizvoljnosti, bez oslonca na ijednom do sada poznatom povijesnom izvoru.⁷⁶

U nabrojanju različitih šteta što su ih Turci učinili u tim krajevima od god. 1575. do 1582. nema nigdje nikakva spomena o kakvu turskom napadu i razorenju Gline.⁷⁷ U svojem planu obrane što ga iznosi pukovnik Ivan Ferenberg god. 1578, dakle u vrijeme kada su Turci već odavna probili obranu na Uni i kada se kao nužnost nameće organizacija obrane na Glini i Kupi, nabrojajući utvrde od Stenjičnjaka do Hrastovice i Gradca, opet nigdje nikakva spomena o nekakvoj utvrdi ili naselju pod imenom Glini. Ferenberg spominje npr. i utvrdu na utoku Gline u Kupu, Berkiševinu, koja je u neposrednoj blizini današnje Gline.⁷⁸

Zašto bi zaboravio spomenuti baš Glinu kada je svoj plan obrane, kao vojnik, pisao i predlagao upravo na temelju poznavanja stanja na terenu? U zadnjem desetljeću 16. stoljeća, kada se vodi borba s Turcima za svaku, i najmanju utvrdu u Donjem Pokuplju, od Središkog do Siska, bilo kakva utvrda na današnjem položaju Gline u

kojem stanuju plemići koji prave ugovor o diobi i zamjeni nekih zemalja. To na drugom mjestu kaže i sam M. Dukić: »Spomenuti ugovor iz 1284. godine govori već o novim vlasnicima i tu se izričito spominje posjed Glini«, M. Dukić, cit. dj., str. 75.

Očito je da smo tu negdje blizu, na zemlji koja nije daleko od današnje Gline. No izričita spomena Gline kao naselja ovdje nema. Postoji mogućnost da negdje postoji i neki zaselak u kojem bi mogli biti naši »Glinjani«, no povijesni izvori iz tog vremena u neposrednom susjedstvu ovog prostora spominju samo dva središta oko kojih se vežu zapisana povijesna zbivanja: Sracicu i Bornovac.

M. Dukić, dobro poznavajući lokalnu topografiju, i sam spominje više naselja koja su i kasnije nosila isto ime: Gornja Glini i Glini, zatim sadašnje mjesto Marinbrod i naselje Glinjani kod sela Glinska Poljana. (M. Dukić, cit. dj., str. 71.)

74. CD, XIII, str. 459.

75. R. Lopašić, SHKR, III, str. 427.

76. Zanimljivo je da I. Ferenberg, pukovnik, vojnik po službi, kojemu je bila dužnost da misli na obranu širokog područja od Bihaća do Karlovca, od Senja do Kupe i utvrda na Kupi, upravo u vrijeme kada je važna svaka utvrda u obrani ove granične fronte, oko 1578. godine, spominjući Bović, čak i nedaleko Berkiševinu, nema pojma o nekakvoj utvrdi koja bi se zvala Glini (R. Lopašić, SHKR, I, str. 74—75). Jednako L. F. Marsili negdje na samom kraju 17. ili prvih godina 18. st., crtajući svoje karte, označava i Berkiševinu i lokaciju nekih čardaka na Glini, ali u utoku Gline i Maje nema nikakva znaka za kakvu utvrdu ili naselje. (L. F. Marsili, arhivska građa njegove ostavštine, cit. izvor, Cod. 66, str. 112.)

77. R. Lopašić, SHKR, I, str. 22—28.

78. Isto djelo, str. 74—75.

izvorima je nepoznata.⁷⁹ Zanimljiva je činjenica da upravo u traženju mjesta za gradnju svoje, turske tvrđave na Kupi, Hasan-paša razmatra i prijedlog lokacije na utoku Gline i Kupe.⁸⁰ Tu je već odavna stajala manja granična, vjerojatno opet drvena utvrda Berkiševina, u kojoj drže stražu hrvatske haramije. Upravo na toj lokaciji ban i Hrvatski sabor nastoje u 17. stoljeću sagraditi veliku, modernu bansku tvrđavu koja bi postala sjedištem banskoga vojnog zapovjedništva.⁸¹

Nakon svega, budući da nemamo nikakvih pozitivnih dokaza o postojanju Gline u 16. i u toku 17. stoljeća, možemo još jednom postaviti i ovako pitanje: Kako to da nijedan od ovih događaja, sva ta zbivanja koja se događaju u neposrednoj blizini današnje Gline, ni na koji način ne spominju Glinu. Odgovor je logičan, i najvjerojatnije samo jedan: zato što na tom mjestu Gline i nema, odnosno, ako je tu kada i bila kakva drvena utvrda, ona je nestala i s obrambenog stajališta bila je apsolutno beznačajna.

Glina kao obrambeno područje pojavljuje se u povijesnim izvorima tek od početka 18. stoljeća dalje, sve do razvojačenja Vojne krajine u Hrvatskoj.

U jednom od važnijih dokumenata u vezi s uređenjem buduće Banske krajine, u saborskoj instrukciji koja određuje ovlasti i dužnosti zapovjednika utvrde u Zrinu, zamjenika banske vojne vlasti na području između Une i Kupe, iz god. 1639. rečeno je da njegova vlast ne seže s ove strane, preko Gline. Radi se, očito, o području za koje se bori Zagrebački biskup, kao nasljednik posjeda nekadašnje topuske opatije. Spor između biskupa i Sabora zbog krajiških zemljišta trajao je više od desetljeća. Najprije je god. 1704. postignut sporazum o razgraničenju Glineske kapetanije i topuskog vlastelinstva, da bi se ta granica oko 1710. ustalila i bitno se više nije mijenjala.⁸²

God. 1700. u 21. zaključku Sabora spomenut je Krsto Delišimunović kao »zapovjednik krajeva glinskih i Dragotine i vicekapetan Sredičkoga«.⁸³ Idućih se godina Krsto Delišimunović više puta spominje kao zapovjednik Glineske krajine, ili katkad, kraće rečeno, samo Gline, iz čega bi opet netko mogao pogrešno zaključiti da Krsto Delišimunović sjedi sa svojim zapovjedničkim osobljem i vojskom u Glini.⁸⁴ Isti je slučaj pri spominjanju vicezapovjednika Glineske krajine Franje Kamenjana 1706. i idućih godina.⁸⁵

Tekst koji god. 1713. spominje Pavla Patačića kao zapovjednika Glineske krajine opet doslovce govori da je Pavao Patačić »zapovjednik u Glini«⁸⁶, što bi opet moglo sugerirati neoprezan zaključak da je Pavao Patačić, s drugim oficirima Glineske krajine i vojskom, smješten u Glini kao mjestu, utvrdi. Da se i ovdje radi samo o kraćem govoru o Glinskoj krajini, a ne o utvrdi ili o mjestu Glini, potvrđuje i tekst odredbe Hrvatskog sabora iz 1717. god., kojim je, između drugih odredbi kojima se popunjavaju pojedine vojne službe u Banskoj krajini, odlučeno da jedan timpanist s godišnjom plaćom od 40 forinti bude smješten u Sračici.⁸⁶ Očito da bubnjar ima svoje mjesto samo tamo gdje su i zapovjedništvo i vojska, a prema ovom zaključku, sve je to u Sračici.

To je već vrijeme prvog rata s Turskom poslije Karlovačkog mira (1716—1718). Dok Eugen Sa-

vojski uspješno ratuje na istočnom dijelu fronte, pobjeđuje Turke kod Petrovaradina i Beograda, ban Ivan Drašković provalio je preko Une u porječje Sane i Vrbasa. Rat završava mirom u Požarevcu 1718. Austrija je dobila nova područja, a Banska Hrvatska i desnu obalu Une. No poslije tog nepovoljnog mira za Tursku na granici nije bilo mira. Turci su često upadali preko granice. Novi rat s Turskom bio je neizbježan. Zbog toga i Hrvatski sabor posvećuje više brige utvrdama u Banskoj krajini, pogotovo kada je takav sukob bio već na vidiku. God. 1733. Sabor donosi zaključke koji bi imali omogućiti obnovu banskih utvrda. Zapovjednici krajina: Kostajničke, Dubičke, Jasenovačke i Glineske moraju organizirati rad na popravku tamošnjih utvrda. Nijedna utvrda nije spomenuta posebno, pogotovo ne Glina. I ovdje je Glina tek spomenuta kao jedna od vojnoupravnih jedinica.

Da bi obnova svih utvrda u Banskoj krajini mogla teći po planu, smišljeno i prema tadašnjim zahtjevima modernije obrane, bilo je potrebno na čelo cijele te akcije postaviti čovjeka sposobna i dorasla takvu zadatku.⁸⁷

Ban je zato zamolio cara Karla da mu pošalje kakvaiskusna ratna graditelj. Tu je molbu car riješio povoljno i već u lipnju 1735. ban piše caru pismo u kojem mu javlja da je u Zagreb stigao graditelj Du Portal de Monteau. Zahvaljuje caru izvještava ga da je Du Portal odmah poslao na granicu, gdje će ovaj pregledati sve utvrde i donijeti svoje planove o načinu popravljavanja starih i gradnji novih utvrda.⁸⁸

U listopadu, u opširnom pismu zapovjedniku vojske u Kostajnici, ban govori o tom istom problemu: »Polkeh dob namire po velikeh molbah i prošnjah tak na pismu kak i na reći pri svetlim poglavinikum kralju i cesaru našem vučinjenih, za popravljjanje gradov krainskeih jednoga dobro razumnoga i prikladnoga inženjera, gospona naime obersta Bauthmaistera du Portala isti svetli poglavinik teda negda je nam odpustil i poslal: očivesto pako jest vsakomu i dobro znano da gradi krajin naših, vre nekoji porušeni, nekoji medtemtoga još vu tem stališu su da se popraviti mogu i objačiti, koji ako se popravili i jačili ne budu, niti mi na nepriatelja nešega glavnoga vudriti, još manje segurno njega dočekati ufali se budemo. Znano je da leta mira jur se dokončaju... neznano je medtemtoga budemo li do konca vremena i mirnih let od silne turske ruke segurni, niti to si obečati moremo da glavni nepriatelj čakal bude doklam mi gradi naši poterdimo i za boj pripave učinimo.

Vidimo pako da od turske strani vsaki dan bolje i tverdnese gradi svoje čudovito popravljaju i ponavljaju, koje stanovito ni drugo, nego kakvu takvu smutnju (kot se od vremena do vremena vekše pripećuju) znamenuje.«⁸⁹

Potkraj lipnja Du Portal se već javlja banu sa svojega putovanja po Banskoj krajini. Doznajemo to opet iz banova pisma, koji, vrativši se u Zagreb, zatječe prve Du Portalove vijesti s terena.⁹⁰ Za povijest nove banske utvrde u Glini, a s tim u vezi i povijest same Gline, važno je pismo koje ban sastavlja 8. kolovoza 1735. i upućuje ga Du Portalu na teren. To je banov odgovor na Du Portalovo pismo od 2. kolovoza te godine. U tom je pismu Du Portal, uz druge vijesti poslao banu i prijedlog za gradnju banske utvrde u sutoku riječica Maje i Gline. U svojem pismu upućenom banu priložio je i skicu plana, koji je ovome imao pojasniti položaj i izgled buduće utvrde. No banu ipak u tom Du Portalovu izvještaju mnogo toga nije bilo jasno. Što to banu nije bilo jasno? Prije svega, ban zapaža da Du Portal ne piše baš najbolje latinskim jezikom, pa mu u odgovoru jednostavno poručuje: »ako se ne može latinskim jezikom dobro izražavati, neka to slobodno učini na francuskom«. Osim toga, nije jasan plan gradnje nove utvrde. Prije svega postavlja Du Portalu pitanje kako je i zašto lokaciju za gradnju nove tvrđave odabrao baš tu u sutoku Maje i Gline kad je to mjesto nisko, močvarno, često pod vodom. Zasigurno, morat će se ono najprije isušiti, pripremiti za gradnju, a već i to zahtijevati će mnogo više radne snage. Pita ga, dalje, kakvim materijalom kani graditi tu utvrdi, naime, da li od kamena, opeke, vapna, drveta; kakve kvalitete i koliko će takva materijala biti potrebno. Koliko će za sve to biti potrebno radne snage? Na kraju ban daje Du Portalu jednu općenito vrijednu preporuku kojom će se morati voditi u svim svojim

79. U svojim zaključcima Sabor pokrajina Kranjske, Štajerske i Koruške, u Brucku na Muri god. 1578. računa s obranom na Glini. Spominje na Glini i neke važnije utvrde, kao Hresno, ali o nekoj utvrdi toga imena ili naselju tog imena na Glini nema nikakvih vijesti. R. Lopašić, SHKR. I, str. 61.

80. R. Horvat, Borba Hrvata s Turcima za Petrinju, Petrinja, 1903, str. 21, bilj. 2.

81. M. Kruhek, Stvaranje i utvrđivanje obrambene granice na Kupi u XVI i XII st., Vojna krajina, Zagreb, 1984, str. 248—251.

82. ZHS. I, str. 569.

83. ZHS, II, s. 223, ZHS, II s. 275, 277—279, V. S. Dabić, Banska krajina 1688—1751, Zagreb—Beograd, 1984, str. 28—30.

84. Zaključci Sabora iz 1703, od 15. rujna. U čl. 38. jasno piše da se radi o Glinskoj krajini, a ne Glini kao utvrdi ili mjestu, »... Quantumvis contra Dominum Christophorum Dellissimovich Capitaneum Szredichko et Commendantem confinii Glinae...«, ZHS, II, str. 261.

Ili opet god. 1704, 12. kolovoza, u čl. 2: »Demum Nobiles Turpolienses militiam Confiniorum Letovanich, Zredicsky, Kostanica, Zrin et Glinae numero per suam Excellentiam Banalem...«, ZHS, II, str. 270. Očito je da su ovdje Letovanić, Sredičko, Kostajnica, Zrin kao i Glina samo nazivi zapovjedništva tih krajina. Dakle, ovdje znače područje pod zapovjedništvom kapetana tih krajina, a ne utvrdi, grad, mjesto. Iste godine u drugom zaključku Sabora, u čl. 23, izričito se govori o »Krajini Glinskoj i Planinskoj«. ZHS, II, str. 275. Godine 1706. opet je spomenut Gabrijel Jelačić kao zapovjednik Gline, sasvim sigurno, Glineske krajine, a ne Gline kao naselja ili utvrđenog mjesta. (ZHS, II, str. 323, ili opet slično str. 360, 363.)

85. Godine 1709. zamjenik je zapovjednika Glineske krajine Franjo Kamenjan, »Franciscus Kamenyan Glinensis Vice Commendans...«, ZHS, II str. 380.

86. Godine 1713. npr. opet se govori o zapovjedniku u Glini, što se ne može shvatiti da je njegovo sjedište zapovjednika u mjestu Glini. »... vel sua Dominatione Illustrissima impedita generosum Paulum Patachich commendantem in Glinae...«, ZHS, II, str. 516.

I ovdje je Glina samo ime krajine u kojoj je zapovjednik Pavao Patačić. On kao zapovjednik ima svoje sjedište ili u Sredičku ili u Sračici. Godine 1717. npr. Sabor, određujući raspored nekih vojnih službi na Banskoj krajini, određuje da će u Sračici služiti jedan bubnjar uz godišnju plaću od 40 forinti. Dakle, u Sračici, a ne u Glini. Očito je da je vojska i sjedište zapovjedništva Glineske krajine u utvrđenom starom gradu Sračici. ZHS, III, str. 64.

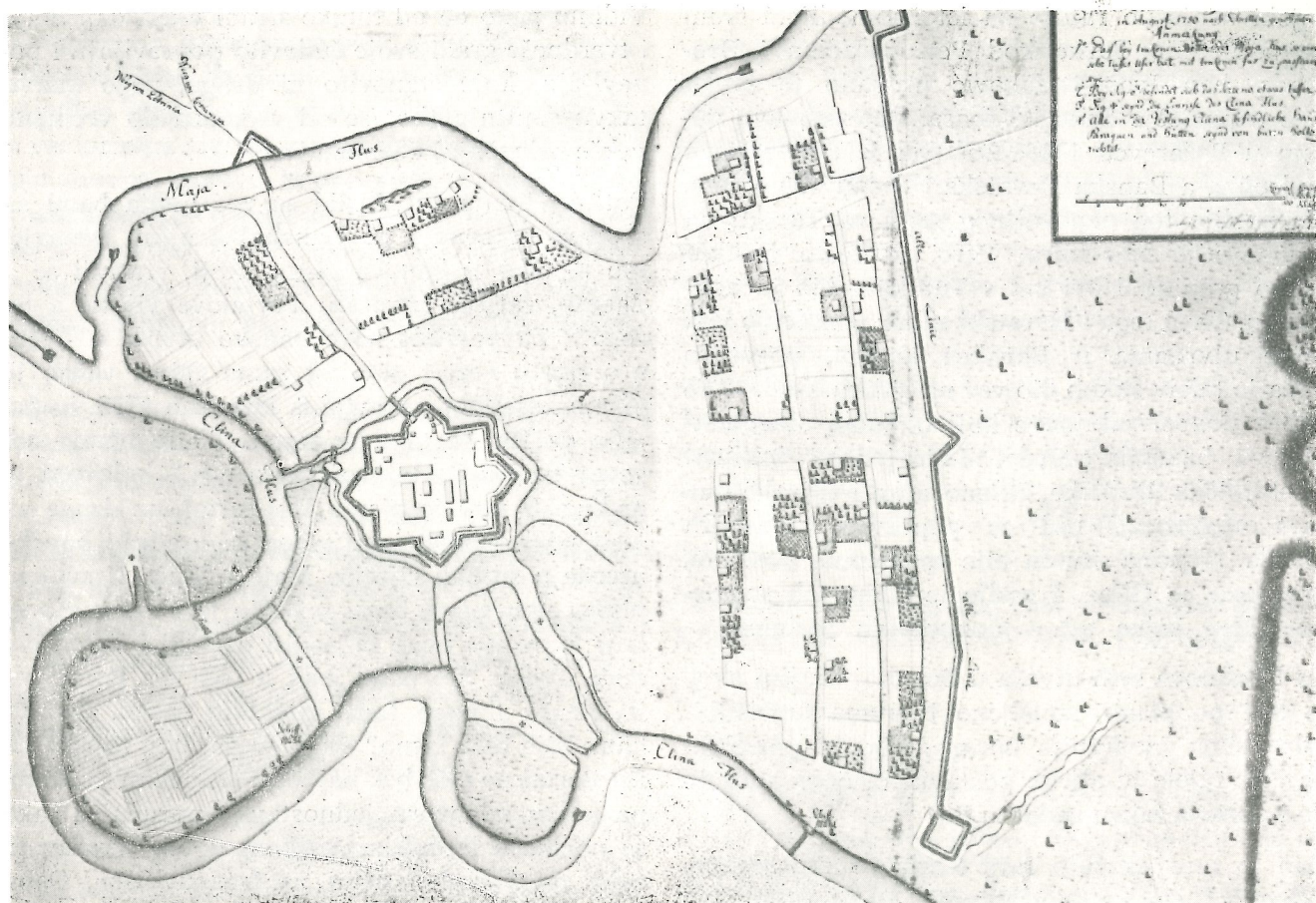
Glinu, samo kao krajinu, spominju saborski zaključci još i 1733. godine. ZHS, III, str. 378.

87. ZHS, III, str. 384.

88. AH. Banski spisi, kut. 3, br. 28, »Postquam architectus militaris supremus vigilarum praefectus du Portal de Monteau ex clementissima (eaeque sua Paterna) Vestra ordinatione isthuc exmissus advenisset cum in confiniam propediem expedivi ubi partim extruendis novis praesidiis in locum antiquorum... ex puro ligno confectis, partim vero aliis in statu defensionis collocandis eamque situm investigat et loca his apta designat...« Tako piše ban u svojem pismu iz kojeg bi se možda moglo zaključiti, ako se napomena o gradnji novih utvrda na mjestu nekadašnjih starih, propalih, jer su bile građene od drveta, odnosi na Glinu, da je, dakle, tu nekada bila nekakva drvena utvrda. Teoretska mogućnost postoji, ali je možda i sam ban opovrgava u jednom kasnijem pismu, u kojem se čudi kako je baš tu, na vrlo nepogodnu terenu, du Portal namislio sagraditi novu, buduću glinsku utvrdi — Glinu.

89. AH. Banski spisi, kut. III, br. 80.

90. Isti izvor, kut. III, br. 33.

12 Plan Gline iz god. 1750, Ratni arhiv, Beč, inl. C VII, No. 1

12 1750 Glina plan, War Archive, Vienna, inl. C VII, No. 1

planovima i poslovima: svoje planove neka uvijek prilagodi mogućnostima kraljevstva i banske blagajne. Nema nikakve koristi planirati nemoguće. Bolje je da odmah uzme u obzir sve okolnosti, da proračuna koliko će koji od njegovih planova stajati novca, koliko će zahtijevati radne snage, jer prevelike izdatke ni plemstvo neće prihvatiti. To su bile banove primjedbe na Du Portalov izvještaj i priloženi plan za gradnju buduće utvrde na Glini i Maji.⁹¹

Čini se da je Du Portal cijelo ljeto boravio u Bansknoj krajini. U rujnu piše mu ponovno ban neka sada dođe u Zagreb. Poslat će pred njega pratnju od četiri haramije, da bi sigurnije putovao, a ovdje u Zagrebu moći će mirnije i udobnije razraditi svoje prijedloge i planove, srediti svoje skice i za iduće proljeće načiniti konačan prijedlog poslova i radnih zadataka.⁹²

God. 1736, kada se car Karlo III ponovno uputio u rat s Turskom, počeo je već u proljeće veliki posao gradnje nove banske utvrde u Glini. Prethodnog je ljeta Du Portal odabrao položaj, načinio plan gradnje, a čini se da su obavljani i neki pripremni radovi na samom terenu: tra-

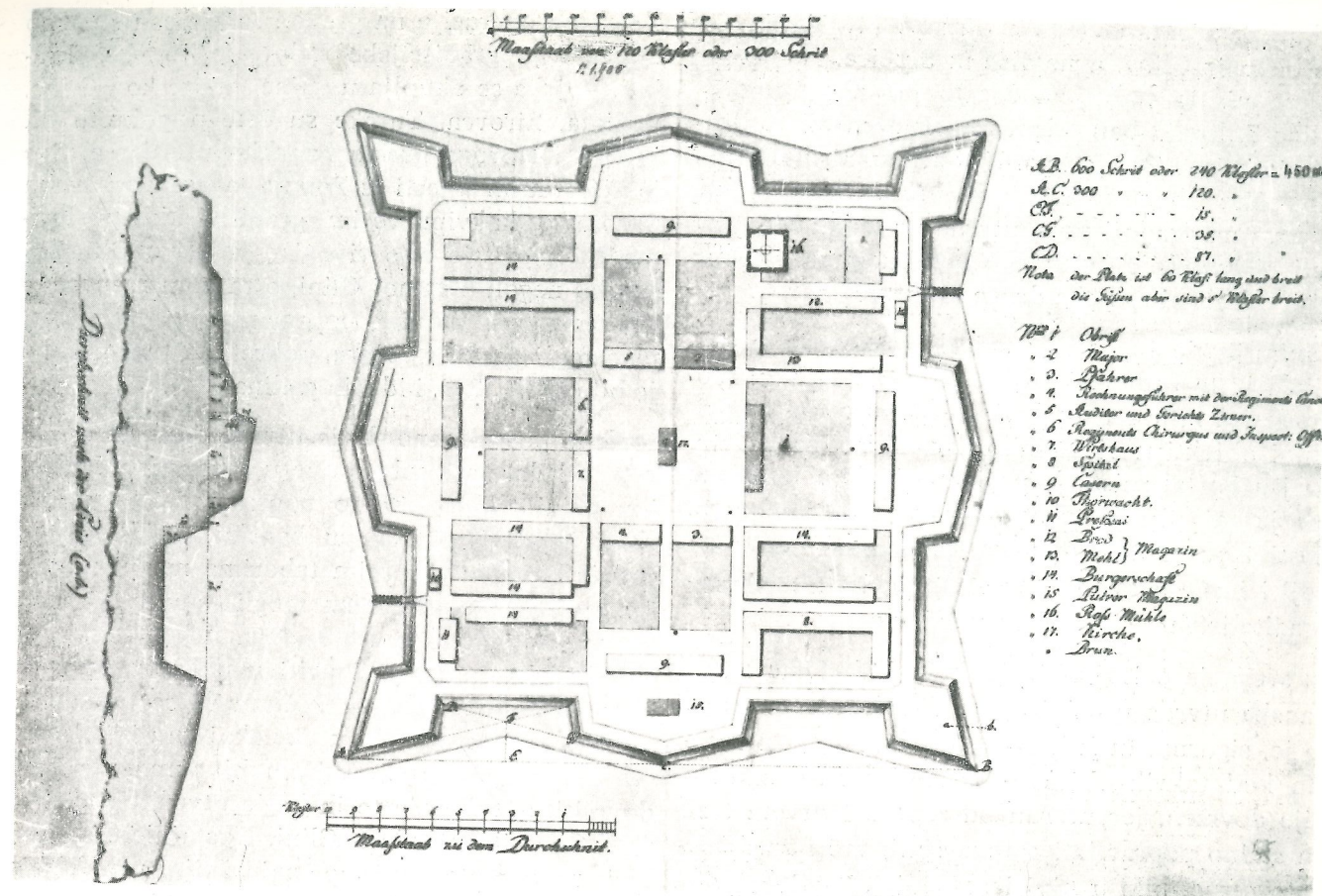
siranje trase nove tvrđave, doprema građevnog materijala, priprema potrebne drvene građe, vjerojatno i gradnja prvih stambenih objekata za radnike i stražare. To kao da nam potvrđuju i neki drugi podaci iz god. 1735.

Iz banova pisma od 12. studenoga 1735. doznajemo da je Du Portal započeo i istodobno vodio i poslove na gradnji nove utvrde na brdu Djed u Kostajnici.⁹³ Istog mjeseca javio se Du Portal banu pismom iz Kostajnice, što bi značilo da nije, prema banovu pozivu, prije zime došao u

91. Isti izvor, kut. III, br. 74, »... propterea quod extrinsecum opus Maja fluvio proximum cujus locum inde actu paludem existere ... quomodo existimet illud eo collocandum quod gravis rem, velut in loco paludoso mihi videre prosequere labores... Secundum est quod scire mihi adhuc restat: Qualia materialia, utpote lapidum, tegularum, calcis, lignorumque etc, et in qualis quantitate ac qualitate et qualis laboratores numerus perrequirant...« (Budući da se radi o konceptu banskog pisma koje je nadopunjavano, korigirano i jezično nedotjerano, moguće su u transkripciji i neke nejasnoće i pogreške, no sasvim je očit smisao i sadržaj ovog kao i drugih branskih pisama upućenih Du Portalu ili zapovjednicima banske vojske u ovoj Krajini.)

92. Isti izvor, kut. III, br. 122. koncept banskog pisma od 8. rujna 1735. godine.

93. Isti izvor, kut. IV, br. 127.

13 Plan »zvjezdastog šanca« na Glini, druga pol. 18. st. Ratni arhiv, Beč, GIh — 196

13 The »star-shaped entrenchment« of Gline, late 18th cent., War Archive, Vienna, GIh — 196

Zagreb. Potom je otišao nekim poslom u Karlovac, u kojem je te jeseni došlo do velikog požara. Poslije toga otputovao je u Staru Gradišku na Savi, gdje se također gradi nova granična tvrđava. Radilo se i gradilo očito, i u Glini, jer Du Portal izričito neke poslove prepušta tesarima da ih sami dovrše.⁹⁴

Možemo, dakle, ustvrditi da gradnja nove banske utvrde u Glini počinje već 1735. god., ali će najveći dio poslova biti obavljen iduće, 1736. godine. U svibnju 1736. ban piše vicezapovjedniku Glinke krajine i graditelju Du Portalu da na vrijeme moraju obaviti sve pripreme i 22. svibnja nastaviti s gradnjom utvrde.⁹⁵

Što je učinjeno u Glini 1736. godine? Čini se, da je već te godine podignuto nekoliko objekata za smještaj vojske, ili bar straže. Sasvim je sigurno da se istodobno gradio i sistem vanjskih fortifikacija. Nešto od toga moralo bi biti završeno već prethodne godine, jer već u proljeće ban javlja glinskom zapovjedniku u Sračici da se preseli u novu utvrdu.

To banovo pismo, koncipirano 28. svibnja 1736, posebno je zanimljivo. Ban piše zapovjedniku

Glinske krajine u Sračicu i naređuje mu, budući da je nova utvrda u Glini već toliko gotova da je moguće u njoj stanovati i prebivati, neka napokon napusti Sračicu i neka se preseli u novu utvrdu u Glini. U Sračici neka ostavi stražu od deset vojnika s desetnikom i kaštelanom. On sam s vojvodom i ostalom vojnom posadom neka se smjesti u Glinu, gdje će ubuduće biti sjedište te krajine. Uz to, pripominje mu ban, neka se trudi da se poslovi na gradnji nove utvrde odvijaju bez gubljenja vremena, s dovoljnim brojem radnika. Njegova je dužnost da se brine o svemu: o zaostalim radnim obavezama (dužnici su morali na gradilište u Glinu toga ljeta poslati najmanje 400 radnika), o dopremi potrebnog materijala, o što boljoj suradnji s graditeljem koji vodi poslove gradnje.

Pismo, gotovo ista sadržaja, uputio je ban i Du Portalu, što je bio i odgovor na Du Portalovo pismo upućeno banu iz Gline 24. svibnja.⁹⁶

94. Isti izvor, kut. IV, br. 150.

95. Isti izvor, kut. V, br. 132.

96. Isti izvor, kut. V, br. spisa 152 i br. 169, »... Domino Du Portal, Gline 24. currentis datas cum meo isthuc Zagrabiam felicem

Ubuduće vicezapovjednik Glinske krajine javlja se banu iz Gline, a ne više iz Sračice. Na jedno takvo pismo Gabrijela Škrleca poslano banu iz Gline 7. lipnja ban odgovara pismom od 10. lipnja tekuće, 1736. godine. U tom mu pismu ističe da, očito zbog nedovoljnog broja radnika, od radova na gradnji nove utvrde ne mogu biti izuzeti ni haramije, osim ako posebnom naredbom nisu određeni za neke druge zadatke.⁹⁷

Zanimljiv je i poseban spisak građevnog materijala iz te godine. Vidljivo je da je najveći dio građe od koje su građeni glinska utvrda i novi vojni objekti u njoj činilo drvo. Vidljivo je i to da Du Portal zaista loše piše latinskim jezikom, jer je taj njegov tekst pun različitih nepravilnosti i pogrešaka, odnosno francuskih termina, koji i inače u to vrijeme ulaze u rječnik vojnog graditeljstva.⁹⁸

Iz svega je očito da je potkraj god. 1736. nova banska utvrda u Glini uglavnom dovršena. Ostalo je, sigurno, tu još mnogo posla, ne samo zato što kod takvih objekata posao gradnje nikada nije dovršen, jer utvrdu od zemlje i drveta treba stalno popravljati i obnavljati, već i zato što je, sigurno, bilo u njoj i na njoj još kojekakvih poslova koje je trebalo dovršiti. Iduće godine grade se još neki elementi vanjskoga obrambenog sistema, na nasipima i bastionima. Podižu se tvrđavna vrata, dakako od drvene građe, s obavezanim čardakom kao stražarnicom pred takvim vratima. No, čini se da je problem radne snage i nedostatak građevnog materijala bio još veći negoli prošle godine. Uz Du Portala, najviše je posla bilo za tesare, najvjerojatnije zato što se grade stambeni i drugi vojski potrebni objekti, a oni su tada svi odreda bili građeni od drveta.⁹⁹

God. 1737. borbe s Turcima vode se već na svim frontama, no nažalost, ne više s jednakim uspjehom kao što je bio slučaj u prvom ratu od 1716 do 1718. Na čelu carske vojske više nije bilo tako sposobnog vojskovođe kakav je bio Eugen Savojski. Istodobno, u Banskoj krajini ne radi se samo na gradnji nove utvrde u Glini. Otvorena su gradilišta i u Kostajnici, Dubici i Zrinu. Zbog svih tih poslova i ratnog stanja, Hrvatski sabor svoje zasjedanje 4. rujna i idućih dana održava u novoj glinskoj utvrdi. Sabor na tom zasjedanju u Glini rješava cijeli niz pitanja vezanih uz ratne prilike na granici: pitanje obrane granica, vojske, vojnih plaća, isplate duga Du Portalu za njegove poslove na gradnji utvrda, plaće vicezapovjedniku Glinske krajine Gabrijelu Škrlecu i druge slične probleme.¹⁰⁰

No ratne operacije na granici sasvim su sigurno utjecale na graditeljske radove u Banskoj krajini. Vojska se okuplja u vojne tabore kod Gline, Bužima, Žirovca. Turske su čete u pokretu od Bihaća i Novoga prema banskim utvrdama. Sve je više ratnih vijesti iz Pounja, a gotovo i nema govora o kakvim većim graditeljskim poslovima.¹⁰¹ Mnogo je više vijesti o vojsci u Glinskoj krajini negoli o samoj Glini, o ratnom rasporedu vojnih snaga, ratnim potrebama i troškovima, plaćama i opskrbi vojske, pokretima trupa. Tako je bilo 1738, 1739. i idućih godina.¹⁰²

Ipak je posve jasno da je utvrde građene uglavnom od drveta, osobito one u Jasenovcu, Dubici i u Glini trebalo stalno popravljati. No, veliki ratni izdaci ispraznili su bansku blagajnu. Narod je bio više u ratnim taborima negoli na polju pa se ni njemu nisu mogli nametnuti novi porezi. Najviše zbog tih razloga Sabor će, među ostalih preporukama, staviti u dužnost poslanicima za budući sabor u Požunu da se tamo brinu kako bi za utvrde u Banskoj krajini dobili od kralja neku pomoć. Tom bi pomoću mogli dovršiti, ove utvrde te ih bolje utvrditi li naoružati. Od svih, utvrde u Glini, Kostajnici i u Dubici spomenute su kao najvažnije utvrde za obranu ove krajine.¹⁰³

adventu percepi . . . ut perinde hoc anno solertius et cum maiori
quam hactenus . . . eo labores imminerentur, comiti D. V. co-
mandanti illius loci, quatenus in praesidio Szrachiczensi, 10.
non nisi gregaris cum uno decurione et castelano relictis,
reliqui omnes ibidem excubare solita compagna milites, cum
voivoda et vexillifero, et cum his, ipse quoque dominus vice-
comendans (in quantum huic alia quoque cura confinii admit-
tunt), continuo in loco nova fortificationis, Głina utpote, per-
manent, et indefinenter laboratores ad solerter agendum sui
praesentia stimulant iisque attendant . . . » (kut. V, br. 170).

97. Isti izvor, kut. V, br. 203.

98. Isti izvor, kut. V, br. 248.

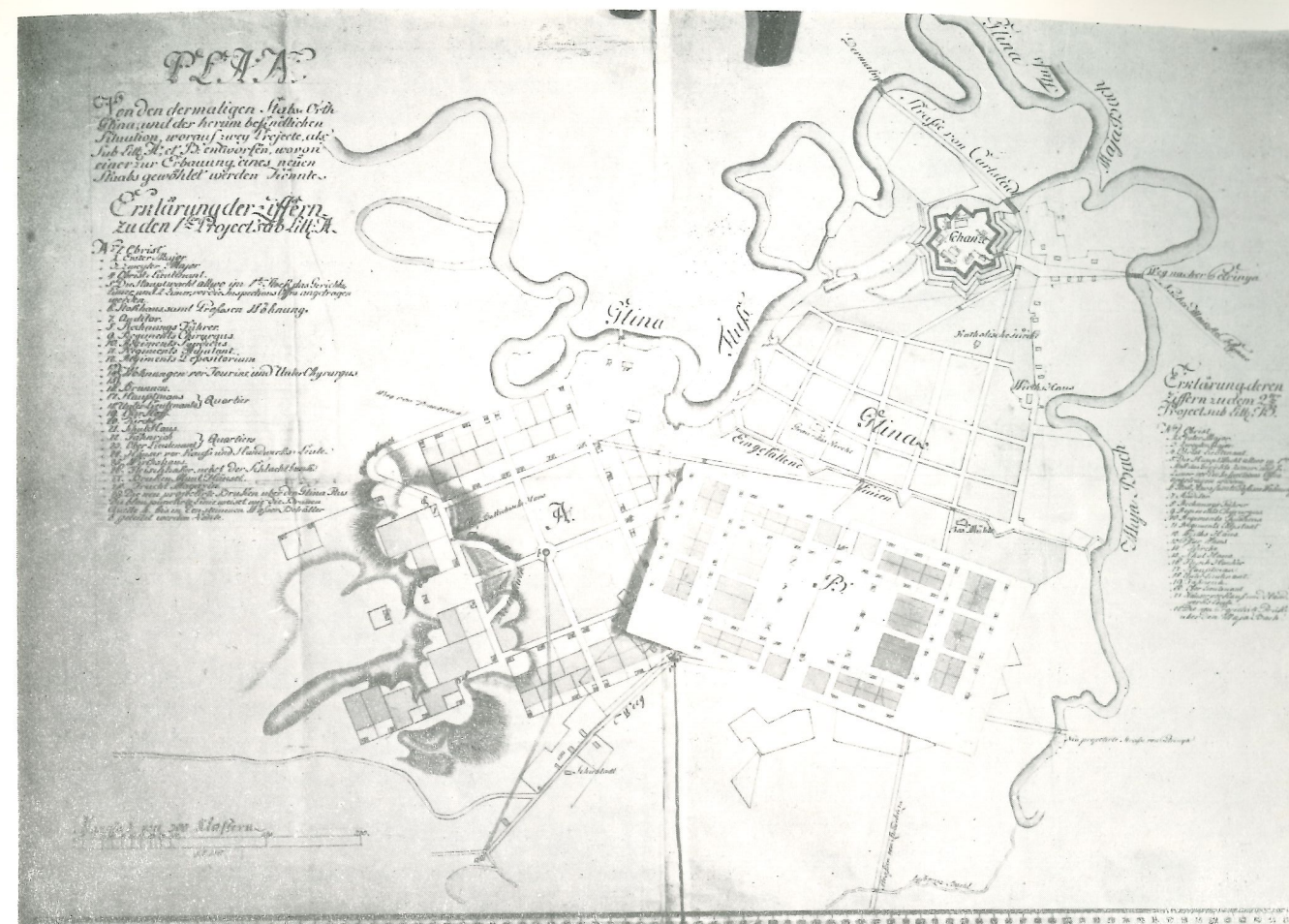
99. Isti izvor, kut. VIII, br. 68, 189, 206, 209.

100. ZHS, IV, str. 82. Sabor hrvatskog plemstva i staleža održava se uoči ratnih operacija, pa je logično da je i mjesto tog dogovora bilo bliže ratnim zbivanjima. Plemstvo se okupilo »in Generali eorundem Congregatione, in Novo videlicet ejusdem nominis Praesidio, confinio eidem Glinano...«, dakle »u novoj utvrdi istoga imena u krajini Glinskoj«, a ne negdje »na bojnom polju«, kako to stoji u već spomenutom tekstu o Glini u »Enciklopediji hrvatske povijesti i kulture« (str. 164).

101. AH, Banski spisi, kut. 9. Najveći dio spisa sabranih u ovoj kutiji govori o skupljanju banske vojske, pokretima četa, problemima opskrbe, ratnom materijalu i o drugim pitanjima koja su u vezi s predstojećim ratom protiv Turske.

102. ZHS, IV, s. 91, 110, 113, 129, 178, 182, 189, 209.

103. ZHS, IV, str. 265. U toj instrukciji poslanicima za sabor u Požunu, Sabor ponovno ističe i važnost i problem održavanja i opskrbe graničnih utvrda u novom strateškom rasporedu snaga; u Glini, Kostajnici i u Dubici. To su sada »finitima regni praesidia«, na vratima neprijateljskog udara, štite i hrvatsko kraljevstvo, a i pokrajine carskog veličanstva. Građene na trošak kraljevstva, pa iako zapravo čak nisu ni do kraja dovršene, i takve su bile odlučujući oslonac u ratu protiv neprijatelja. Treba ih dakle dovršiti, a to pak »sumptibus Regni et miserae Plebis totaliter enervatae fieri nequiret...«, zbog čega poslanici moraju tražiti od kralja »subsidiium ex aerario suo Regioe, dakle pomoć iz carske blazine.

14 Plan Gline iz god. 1780: stari šanac, gradsko naselje i projekt izgradnje novih vojnih logora u dvije varijante (A i B), Ratni arhiv, Beč, GIh — 195

14 Glina plan, 1780, the old entrenchment, town area, new military camp project in two variants (A&B), War Archive. Vienna. GH — 195

Iduće, 1742. godine bilo je potrebno dovršiti u Glini gradnju nekih objekata koji su već i prije bili u planu; prije svega riješiti problem čuvanja baruta i municije u jednom čvrsto građenom i suhom objektu. Već je Du Portal predvidio gradnju kule koja bi služila kao barutana, ali to još nije bilo ostvareno. U tu svrhu Sabor odlučuje da za gradnju takve kule u Glini kraljevski blagajnik osigura 600 forinti.¹⁰⁴

Na istom saborskom zasjedanju u 11. članu zaključeno je da su čak i sami krajišnici dužni prikupljati građevni materijal za radove na utvrdama u Kostajnici, Zrinu, Dubici i u Jasenovcu. Treba sagraditi peći i za pečenje kreča, a za to pak treba na određeno mjesto dopremiti velike količine kamena. Treba osigurati i drugu potrebnu građu.¹⁰⁵

Idućih godina na prostoru Glinske krajine, kao i u samoj Glini stalno će biti nekakvih poslova. Treba održavati obrambenu spremnost utvrda, obnavljati čardake i zasjeke na putovima, brinuti se za opskrbu straža i vojnih posada. Dobar dio

takvih briga rješavali su sami zapovjednici banske utvrde u Glini Vuk Jelačić, Juraj Pogledić i drugi.¹⁰⁶

God. 1745. ponovno je pokrenuta akcija većih građevnih radova u Glini. Čini se da je tek nakon tih poslova utvrda u Glini dobila svoj konačan oblik i svoje dobre ratne sadržaje. Novi graditelj koji će nadzirati te poslove kao i radove u cijeloj Banskoj krajini nije više Du Portal de Monteau, već novi »militaris architecturae locumtenens« Laurentius Grynsevsen. Najprije je do-

104. ZHS, IV, str. 324, »Quia Praesidium Glinianum Turi, pro conservanda Munitione apprime aegeret, delineatque jam per Architectum Regni eadem Turi existentem eadem indilate extrui deberet . . .«.

105. ZHS, IV, str. 325. Ovdje je, uz utvrde u Kostajnici, Glini i u Dubici »tamquam antemuralium pro Conservatione hujus Regni...«, spomenut i Jasenovac. Te će četiri granične utvrde biti na brizi Hrvatskom saboru kroz čitavo 18. i u 19. stoljeću, sve do razvojačenja Vojne krajine.

106. ZHS, IV, str. 330, 357, 367,
V, s. 8, 29, 35, 42, 70, 75, 96.

govoreno što sve treba popraviti u Kostajnici i u Dubici, a zatim je detaljno razmotrena situacija Gline.

Još uvijek u glinskoj utvrdi nema prikladne građevine za čuvanje baruta. Zato je odlučeno da se najprije na jednom bastionu utvrde, dakle na mjestu koje je najsigurnije od poplave, sagrađi i uredi kula u kojoj će se ubuduće čuvati barut. Ta kula mora biti građena od čvrsta materijala. Da bi se to moglo izvesti, iz Kostajnice će doći tamošnji »magister murariorum«, dakle graditelj vješt zidanju. Idući je zadatak bio unutar tvrđave, od tvrda hrastova drveća, podići zgradu za vojni zatvor koja će služiti za potrebe cijele Glin-ske krajine.

Velik problem za sigurnost utvrda i njezinu trajnost bila je regulacija rijeke Gline. Korito Gline trebalo bi urediti tako da ubuduće njezine vode neće moći plaviti prostor oko utvrde i ugrožavati i njezine temelje. Taj je posao već započet i treba ga samo nastaviti.

Osim toga, budući da je za radove u glinskoj utvrdi i u Kostajnici bilo potrebno mnogo građevinskih opeka, zaključeno je da treba sagrađiti peći koje će proizvesti oko 40 000 opeka. Tu proizvodnju treba organizirati tamo gdje taj građevni materijal bude potreban.

Sama je utvrda u Glini već dosta oštećena i treba organizirati zemljane radove većeg opsega kako bi se popravila postojeća oštećenja na bedemima i bastionima tvrđave. Uz to, treba izvesti i neke korekture u gradnji bastionske trase koje bi ojačale i obrambenu sposobnost utvrde i povećale njezinu trajnost i otpornost na vremenske nepogode. Za utvrđivanje temelja utvrde bit će potrebno pripremiti dosta kamena i kreča, a da bi se pripremljeno vapno moglo spremati na suho mjesto, bit će za to potrebno sagrađiti nekakva spremišta. Za sve ovo treba osigurati potreban broj kola za prijevoz materijala i, dakako, novac koji bi pokrio prilične izdatke ove građevne akcije.

Nadzor nad ovim poslovima vodit će zapovjednici Glin-ske krajine, a o svemu će stalno izvještavati Sabor.¹⁰⁷

Nakon tih radova nova banska utvrda u Glini izgledala je najvjerojatnije onako kako nam je prikazuju sačuvani planovi iz toga vremena.

Do god. 1750. bili su dovršeni vjerojatno svi zemljani građevinski radovi. Međutim, gradnja raznovrsnih vojnih objekata u utvrdi nije bila završena. Najprije su bili podignuti samo naj-

važniji objekti, i to od drveća. Kasnije je drvene objekte trebalo zamijeniti zidanim i uvijek iznova nadograđivati nove objekte koje je zahtijevalo modernije uređeno i organizirano vojno zapovjedništvo.

Povijest vojne utvrde u Glini nije duga vijeka, jedva stotinjak godina. Prije 19. stoljeća obrambeni je sistem stare utvrde zanemaren, zapušten i počinje njegova razgradnja.

Na planu Gline iz god. 1821. zemljani bedemi utvrde na istočnoj su strani porušeni, tvrđavne grabe zaravnate i cijeli taj prostor ulazi u područje gradske gradnje. Izvan utvrde u planu je gradnja niza javnih i vojnih objekata. Unutar tvrđavnog sistema nalaze se još samo neki vojni objekti: štala, zapovjednikov stan, stara kancelarija štabnog zapovjedništva i vojna kuhinja. Glin-ska utvrda i nije mogla doživjeti drugu sudbinu. Već u času gradnje god. 1735. bila je zapravo anakronizam ratnog graditeljstva, koliko po izboru lokacije, toliko i prema planu gradnje i konačnoj graditeljskoj izvedbi. Teško je reći da graditelj Du Portal, koji dolazi na Bansku krajinu iz carskoga inženjerskog građevnog ureda, a uz to i Francuz podrijetlom, upravo u vrijeme kada u evropskome vojnom graditeljstvu vodeću ulogu preuzima francuska graditeljska škola, nije znao sagrađiti drukčiju, za ono vrijeme moderniju vojnu utvrdu. Istina je vjerojatnije više u onoj rečenici banova upozorenja na samom početku njegova graditeljskog rada u Banskoj krajini: neka ne planira ono što je nemoguće platiti, jer su mogućnosti kraljevstva skromne i plemstvo neće prihvatiti ono što se neće moći i ostvariti. Nije nam samo jasno zbog čega Du Portal kao mjesto gradnje odabire upravo na sutoku Gline i Maže kada je bilo očito da na tom mjestu uopće nije bilo mogućnosti raz-

107. AH, Zagrebačka županija, kut. 24, br. 41, spis od 20. VI. 1745. Treba uvijek znati da se vrlo često zacrtani planovi i donesene odluke nisu ostvarivale. Tako je bilo i u slučaju glinske utvrde. Plan koji nam prikazuje nešto izmijenjeni oblik tvrđavne trase s kompletnim vojnim i ratnim sadržajem unutar tvrđavnih bedema negdje poslije god. 1750. nije bio ostvaren (KA, Wien, Zbirka planova Gline, G I, h. 196). Prema tom planu, glinska je tvrđava trebala na sva četiri ugla dobiti veće bastione s produženim čeonim bedemom, dok su kurtine pokrivali široki bastioni, lagano skošenih bočnih bedema, koji su vjerojatno trebali odigrati ulogu neke vrste tvrđavnog kavalira. Vremenski i sa stajališta graditeljskih dostignuća, kao i onodobnih ratnih potreba, s obzirom na udarnu snagu opsadne artiljerije, sve je to zapravo više utvrđeni vojni logor negoli prava onodobna ratna tvrđava. Unutar ovako postavljenog obrambenog sistema, imali su biti smješteni svi vojni objekti. Tvrđava je trebala imati dvojna vrata, smještena uz sjeveroistočni i jugozapadni bastion. Dužina obrambene linije, dakle i opseg tvrđave, s vrha od jednog do vrha drugog bastiona iznosio je 600 koraka, odnosno 450 tvrđavnih klaftira, dakle oko 450 metara. U sredini je imao biti središnji trg širok i dugačak 60 tvrđavnih klaftira, a usred trga crkva (sl. 14).

15 Položajna situacija Gline, sjedišta zapovjedništva I. banske pukovnije, Ratni arhiv, Beč, GIh — 198

15 Glin layout, headquarters, War Archive, Vienna, GIh-198

viti modernije koncipiranu ratnu utvrdu, ne samo zato što je taj teren bio podvodan i plavljen, što sa čuđenjem primjećuje i ban, nego jednostavno zbog nedostatka potrebnog prostora. To je vrijeme kada se raspravlja o zastarjelosti čak i karlovačke utvrde i traži rješenje izvan nje, izborom lokacije i početkom gradnje nove tvrđave na Orlici. To je i razdoblje kada se već napušta stara krajiška tvrđava u Ivaniću (1776. god.). Godine 1735, kada je gradnja banske utvrde u Glini tek počela, u Brodu na Savi dovršena je nova, moderna ratna tvrđava prema planu inž. Willera iz 1714. godine, a pod nadzorom i vodstvom istaknutih graditelja vojnih utvrda, uglavnom francuskog podrijetla (Maixner, Rochet, D. Demeret, Feignet). Gradnja moderne ratne tvrđave u Osijeku počela je 1712. god., a dovršena je uglavnom gotovo istih godina kada i utvrda u Glini. Dakako, o bilo kakvoj usporedbi među njima nema ni govora.¹⁰⁸

Potkraj 18. stoljeća, prema planu iz god. 1780, očito je koliko je utvrda u Glini bila, mogli bismo reći suvremenim rječnikom, promašena banska investicija. Samo nešto više od pedesetak godina nakon njezine gradnje prostor unutar utvrđenog sistema bio je apsolutno nedovoljan da bi se u njemu moglo smjestiti sve ono mnoštvo objekata što ga je u to vrijeme morala imati jedna moderno uređena pukovnijska jedinica i njezino zapovjedništvo. Zbog toga je izrađen plan, u dvije varijante, prema kojem je sve te

108. M. Kruhek, Karlovac, 1579—1979, Postanak i razvoj tvrđave i grada Karlovca, Zbornik radova, Karlovac, 1979, str. 98—99. I. Mažuran, Urbanistički razvoj i spomenički značaj osječke tvrđave, Osijek, 1974. M. Iljanić, M. Mirković, Prilog dokumentaciji tvrđave Slavon-ski Brod, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, Zagreb, 1975, br. 1, str. 201—218. M. Kruhek, Ivanić-Grad, prošlost i baština, Ivanić-Grad, 1978, str. 46—51.

vojne i prateće javne objekte trebalo sagraditi u jednom novom vojnom logoru, na otvorenom, južnije od već razvijenog naselja. Kada ni taj plan nije bio ostvaren, vojska je svoje potrebe riješila gradnjom nekih javnih objekata uz istočni dio utvrde u produžetku novootvorene ulice, ravno na ulicu glinskog naselja prozvanu »Kroatische Gassen«, ili pak unutar samog naselja. Tu je bila u planu gradnja glavnih štabnih ureda, trga, glavne straže, više graditeljske škole i stanovi nekih viših vojnih službenika.¹⁰⁹

Poseban je problem obrambenog sistema glinske utvrde. U svojoj osnovi to je pravokutnik, tek nešto malo dužih bočnih strana orijentiranih u smjeru sjever—jug, čije su sve četiri stranice ojačane poligonalnim bastionima. Takav nam plan prikazuje crtež utvrde iz god. 1750. To je »Ideal Plan« za koji ne znamo točno tko ga je načinio i crtao. Možda je to jedan od precrtan planova koje je načinio graditelj te utvrde Du Portal?

Na žalost, za sada nisam uspio u postojećoj dokumentaciji pronaći izvorne planove i izvještaje ovog graditelja, o kojima ima dosta podataka u banskim pismima što ih ban upućuje Du Portalu s pridodanim primjedbama.

Ili je to pak crtež utvrde na temelju postojećeg stanja, ali iscrtan onako kako bi imale izgledati idealne linije ovog »zvjezdastog šanca«?

Taj plan donosi nekoliko zanimljivih činjenica i podataka. Na njemu su označene depresije koje su vjerojatno označavale plavljeni teren za većih vodostaja Gline. Takvih problema s tokom Maje nema, jer je istaknuto da je korito Maje vrlo duboko. Unutar utvrde naznačeni su neki vojni objekti bez posebne specifikacije, ali uz općenitu napomenu da su »sve u utvrdi Glina nalazeće se kuće, barake i kućice, podignute od čistog drveta«.¹¹⁰

Sama je utvrda, bez svake sumnje, bila sagrađena od zemlje, drveta i tek dijelom čvrstoga građevnog materijala koji je imao ojačati i učvrstiti temelje tvrđavnih bedema i bastiona. U svojoj osnovnoj koncepciji to i nije bilo drugo do »Sternschanze«, osmerokutni šanac koji je imao štititi krajiški vojni logor. Šanac je izvana bio opkoljen tvrđavnom grabom u koju je bila dovedena voda iz Gline. Prema planu iz godine 1750, čini se da je voda ulazila i izlazila iz šanca na sjevernoj strani utvrde, usprkos postojećim depresijama koje su za većih vodostaja vode Gline plavile na jugozapadnoj strani utvrde. Na planu iz 1780. očito je da voda iz šanca istječe od-

vodnim kanalom u Maju na sjeveroistočnoj strani utvrde, no tu nije jasno ucrtan i dovodni kanal iz Gline, na jugozapadnoj strani utvrde.¹¹¹

Taj je kanal prisutan na planu s kraja 18. stoljeća, a donosi nam ga situacijski položaj glinske utvrde s obzirom na glinsko naselje, komunikacijske pravce i projekte poljskih reduta kod Majske poljane i Sračice.¹¹² U planu iz god. 1821. naznačen je već i dovodni kanal iz Gline i odvodni kanal u Maju kao »alter Wasser Graben«, dakle tek kao stara graba za vodu. Očito je da u to vrijeme više ne funkcionira obrambeni sistem utvrde, pogotovo više nije mogla biti upotrebljena zaštita od vode oko utvrde jer je istočni dio tvrđavnog bedema porušen, a graba zatrpana. Upravo taj prostor postaje u to vrijeme novo gradsko čvorište i raskrsnica putova koji preko rječice Maje vode u Petrinju i Majske poljane, sjeverozapadno preko Gline u Karlovac, a južno u glinsko naselje u »Wallachische Gassen« i »Kroatische Gassen« i preko njih dalje prema Sračici odnosno Joševici.

Na planu iz god. 1821. vidimo još jedan detalj kojeg nema na planu iz 1780, ali je već ucrtan u situacijski plan Gline s kraja 18. stoljeća: probij put preko nekadašnjih bedema utvrde na sjevernoj strani, koji vodi preko mostića, depresije nekadašnje tvrđavne grabe, u vrt zapovjednika glinske utvrde i Glinske krajine.¹¹³

Očito je da već u prvoj polovici 19. stoljeća glinska utvrda nema gotovo nikakve strateške važnosti.

Nema više vijesti o njezinu popravljaju i održavanju. Do razvojačenja Vojne krajine vojska je zadržala u posjedu vojne zgrade, a stara je tvrđava već odavna izgubila svaku svrhu postojanja. Nekada je štitila ratni vojni garnizon krajiške, banske vojske. Sada je već i vojska sa svojim vojnim objektima, kasarnama, školama, spremištima, svojim trgovom bila dio grada. Napokon, nakon odlaska krajiške vojske iz grada god. 1892. stara glinska utvrda, njezin »ekserzier Platz«, vojni vrtovi i promenade postaju dio gradskog područja. Veći dio toga prostora bio

109. AH, zbirka planova, Plan Gline iz 1821. god., plan br. 55. »Plan von dem Haupt-Platze, und einem Theil des Staabs Ortes Glina in 1te Banal Regiment, aufgenommen im Monathe Februar 1821, durch den Herrn Lieut. Zlonoga, und gezeichnet durch den cadeten Subarich, des löbl. 1. Banal Regiments.

110. KA, Wien, zbirka planova, Inl. C VII nr. 1 Glina (sl. 12).

111. Isti izvor, Glina G I h 195, plan iz oko god. 1780.

112. Isti izvor, Glina, G I h — 194

113. Već spomenuti plan Gline iz zbirke planova Arhiva Hrvatske, bilj. 109.

je uređen kao gradski park i šetalište. Čak je i dio nekadašnjih zemljanih bedema i graba stare utvrde pretvoren u nova gradska gradilišta i gradske ulice.

Glinska krajiška utvrda, s obzirom na vrijeme i plan gradnje, trajnost materijala od kojeg je bila sagrađena i povijesnu ulogu koju je odigrala u 18. i 19. stoljeću, nema ni izdaleka onu važnost što su je imale druge obrambene utvrde i tvrđave, građene već u 16. stoljeću ili pak isto-

SUMMARY

Old Feudal Towns and Fortifications in the Glina Area

The history of the area within the present Glina municipality and other districts was closely linked to the then centres of economic, political and religious life, notably military camps and castles, settlements and marketplaces, parishes and seats of ecclesiastic and feudal authorities. The fortified towns and castles were built by feudal landlords, whereas the residential areas and marketplaces were cropping up in the vicinity of these centres of the mediaeval Croatia.

An important feudal centre in the area was Bruvno, a fortified town owned by the princes of Babonić-Blagajski. At the feudal castrum there a spacious square and a settlement of free townsmen, serfs and servants came into being. The area includes St. Nicholas Church recorded as far back as 1334. Bruvno and the somewhat younger Bojna Castle held together the expanses of Blagajski's feudal possessions. Two more castles were raised later, one in Veliki (Srednji) Gradec, another in Mali (Gornji) Gradec, which were then taken by the Frankopan dynasty through marriage links, together with appurtenant land possessions. By the end of the 15th century Martin Frankopan donated them to the Zagreb Diocese in whose possession they remained until the second half of the 16th century when, due to Turkish inroads, they began to decay together with other feudal possessions in the area.

Another important mediaeval centre in the Glina district was the Sračica fortification. When in the 13th century this area came under the jurisdiction of the Topusko Monastery by a royal decree, the donation was opposed by the local gentry of the the Glina district and Sračica was taken over

dobno kada se gradi i ova utvrda u Glini. Imala je više vojno nego obrambeno značenje. Bila je više lokalnog nego širih interesa. Ni u povijesti fortifikacijske arhitekture u Hrvatskoj ne zauzima važnije mjesto; ne zato što je danas uopće više nema, već više zato što onda kada nastaje znači više korak natrag nego naprijed u ratnom graditeljstvu 18. stoljeća. Njezino je najveće značenje zapravo u tome što znači početak razvoja jednog novog naselja, današnjega banijskog gradića Gline.

by the Topusko Abbey. The Sračica fortification played a significant role in the 17th and 18th century liberation struggles against Turks, so it accommodated the headquarters of the Governor's army there until a new war fortification was constructed in Glina.

Along with these 16th century fortifications a number of small defence facilities were built, mostly wooden structures and belvederes, which were disappearing with the disappearance of the Turkish threat in these areas. Hence the negligible remains of the old architecture and fortifications, with the exception of the rather well preserved ruins of the Bruvno castrum.

The bulk of the study deals with the history of the fortification construction in Glina. A detailed analysis of the existing documents shows that there is no evidence of the existence of any mediaeval settlements on the present town location of Glina. References to the name are related to the Glina river and its banks or, in more recent times, the area of the Glina Military Region.

As a settlement Glina appeared at a later stage. Its history began with the construction of the Governor's fortification for the Governor's army in 1735. The fortification was built by the Governor and the Croatian Assembly for war needs, on one hand, and to promote the prestige of the Governor's military authority within the military regime established in the Croatian border territories, on the other. However, these strategic requirements and the idea to keep the Croatian Governor's military presence there were not matched by the

vojne i p
u jednom
južnije o
plan nije
riješila gr
ni dio ut
ravno na
atische G
Tu je bil
da, trga,
stanovi n

Poseban
utvrde. U
nešto ma
smjeru s
ojačane
plan prik
»Ideal Pl
načinio i
nova koj
tal?

Na žalost
kumentac
ovog gra
banskim
lu s prid

Ili je to
stanja, a
idealne li

Taj plan
i podatak
su vjeroj
vodostaja
nema, je
boko. Ur
jekti bez
napomer
kuće, ba
veta». ¹¹⁰

Sama je
na od ze
đevnog i
temelje
osnovno.
»Sternsc
štiti ki
opkoljer
vedena
1750, čir
na sjevi
depresij
ne plavi
nu iz 17

size nor the architectural value of the new Governor's fortification. Indeed, it was nothing but »another-shaped entrenchment«, a fortified Governor's garrison, a shadow of the then war architecture as practiced in other Croatian regions in the early 18th century (e. g. Brod na Savi, Osik). The fort was built with limited Governor's funds.

Another limiting factor was the fact that it had to be finished as soon as possible in view of the imminent war with Turkey. Hence the short history of the Glina Fort. What began, however, with the diminishing military importance of the Glina Fort was the history of a new town, the town of Glina as it is today.

